

905

**SOVELTAVA LIKUNNANOPETUS KOULUISSA JA OPETTAJAKOULUTUKSES-
SA: EUROOPPALAINEN VERTAILUTUTKIMUS**

Anssi Jumppanen

Liikuntapedagogiikan
pro gradu –tutkielma
Kevät 1998
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jumppanen Anssi. Soveltava liikunnanopetus kouluissa ja opettajakoulutuksessa: Eurooppalainen vertailututkimus. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kevät 1998. 52 s.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetuksen tilannetta sekä soveltavan liikunnanopetuksen asemaa opettajakoulutuksessa viidessä eri Euroopan maassa: Kreikassa, Tanskassa, Belgiassa, Saksassa ja Suomessa. Tutkimuksessa vertailtiin eri maiden tilannetta keskenään.

Tutkimuksen aineisto Kreikan, Tanskan ja Belgian osalta kerättiin marras-joulukuussa 1996 strukturoitua haastattelua käyttäen. Tutkimukseen haluttiin mukaan myös Saksa. Kustannussyistä aineisto Saksasta kerättiin joulukuussa 1997 kyselomakkeella. Tutkimukseen osallistui erityisliikunnan asiantuntijoita kustakin maasta. Kreikasta ja Saksasta tutkimukseen osallistui yksi henkilö, Tanskasta neljä ja Belgiasta kolme henkilöä.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa ei ollut suuria eroja eri maiden kesken. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden integrointi liikunnassa oli vähäistä. Integraatiota vaikeutti mm. opettajien ja oppilaiden kielteiset asenteet sekä opettajien tiedon ja taidon puute. Integraation lisäämiseksi opettajien, oppilaiden sekä koulun muun henkilökunnan asenteita on pystyttävä muuttamaan. Esimerkiksi informaation jakaminen sekä yhteistyön lisääminen tavallisten koulujen ja erityiskoulujen kesken vaikuttaisi myönteisesti integraation.

Liikunnanopetuksen opetussuunnitelmissa ei ollut eroja maiden kesken. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden kohdalla liikunnanopetuksen opetussuunnitelmia sovellettiin kaikissa maissa mm. heidän kykyjensä ja tarpeittensa mukaan. Ainoastaan oppilasarvostelussa oli jonkin verran eroja. Koululaki ei vaatinut yhdessäkään maassa henkilökohtaisen liikunnanopetuksen opetussuunnitelman (HOPS-LI) tekoa. Eri ammattiryhmien välinen yhteistyö soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa oli vähäistä kaikissa maissa. Opettajilla oli harvoin avustavaa henkilökuntaa liikuntatunneillaan. Erityisliikunnan konsulttiopettajia ei ollut tutkimukseen osallistuneissa maissa.

Liikunnanopettajakoulutuksessa valinnaisia erityisliikunnan kursseja oli kaikissa maissa. Pakollinen kurssi löytyi vain Suomesta. Luokanopettajakoulutukseen ei sisällynyt pakollisia erityisliikunnan kursseja yhdessäkään maassa. Valinnaisia kursseja oli Saksassa. Erityisopettajakoulutuksessa ei ollut pakollisia erityisliikunnan kursseja. Valinnaisia kursseja oli Kreikassa, Saksassa ja Suomessa. Joka maassa kursseihin sisältyi perusteet erityisryhmistä ja niiden liikunnasta. Perusteiden lisäksi kussakin maassa oli omat erilaiset kurssinsa, joissa käsiteltiin erityisliikuntaa eri näkökulmista. Opettajien täydennyskoulutusta järjestettiin kaikissa maissa. Kursseilla käsiteltiin erityisliikuntaa ja soveltavaa liikunnanopetusta eri näkökulmista.

Tutkimus osoitti, että soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä opettajakoulutuksessa on kehitettävää kaikissa maissa. Hallintohenkilöstö ja päätöksentekijät sekä kaikki soveltavan liikunnanopetuksen parissa toimivat työntekijät voivat saada tutkimustuloksista uusia ideoita työhönsä. Tutkimustulokset voivat myös antaa aiheita mahdollisille jatkotutkimuksille, kuten konsulttiopettajien roolin tarkemmalle selvittämiselle.

Avainsanat: erityisopetus, integraatio, soveltava liikunnanopetus, erityisliikunta, opetussuunnitelma

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO

2 ERITYISOPETUS JA INTEGRAATIO	2
2. 1 Erityisopetus.....	2
2. 2 Integraatio.....	3
2. 3 Integraatio liikuntatunneilla	5
2. 4 Soveltava liikunnanopetus.....	6
3 OPETUSSUUNNITELMA	8
3. 1 Uusi opetussuunnitelma	8
3. 2 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma	9
3. 3 Henkilökohtainen opetussuunnitelma	10
4 SOVELTAVAN LIIKUNNANOPETUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	13
4. 1 Soveltavan liikunnanopetuksen tavoitteet.....	13
4. 2 Erityisliikunnanopettajan rooli	14
4. 3 Soveltavan liikunnanopetuksen konsultointimalli	15
5 ERITYISLIIKUNTA OPETTAJAKOULUTUKSESSA SUOMESSA	17
5. 1 Liikunnanopettajakoulutus	17
5. 2 Luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutus	18
5. 3 Opettajien täydennyskoulutus	18
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	19
7 TUTKIMUSMENETELMÄT	20
7. 1 Koehenkilöt ja aineiston keruu.....	20
7. 2 Mittausmenetelmät	21
7. 3 Vertailututkimus.....	21
7. 4 Tutkimuksen luotettavuus	22

8 TULOKSET.....	23
8. 1 Kreikka.....	23
8. 1. 1 Koulujärjestelmä.....	23
8. 1. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla.....	23
8. 1. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma.....	24
8. 1. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö.....	25
8. 1. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa.....	25
8. 1. 6 Opettajien täydennyskoulutus.....	26
8. 2 Tanska.....	27
8. 2. 1 Koulujärjestelmä.....	27
8. 2. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla.....	27
8. 2. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma.....	28
8. 2. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö.....	28
8. 2. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa.....	29
8. 2. 6 Opettajien täydennyskoulutus.....	29
8. 3 Belgia.....	30
8. 1. 1 Koulujärjestelmä.....	30
8. 1. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla.....	30
8. 1. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma.....	31
8. 1. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö.....	31
8. 1. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa.....	32
8. 1. 6 Opettajien täydennyskoulutus.....	33
8. 4. Saksa.....	34
8. 1. 1 Koulujärjestelmä.....	34
8. 1. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla.....	34
8. 1. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma.....	35
8. 1. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö.....	35
8. 1. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa.....	35
8. 1. 6 Opettajien täydennyskoulutus.....	36

9 MAIDEN VÄLINEN VERTAILU.....	37
9. 1 Eri maiden koulujärjestelmät	37
9. 2 Erityisopetus eri maissa.....	38
9. 3 Integraatio liikuntatunneilla eri maissa	38
9. 4 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma eri maissa	40
9. 5 Ammattiryhmien välinen yhteistyö eri maissa.....	41
9. 6 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa.....	41
9. 6. 1 Liikunnanopetus eri kouluasteilla	41
9. 6. 2 Erityisliikunnan kurssit opettajakoulutuksessa eri maissa	43
9. 6. 3 Erityisliikunnan valinnaiskursseiden sisällöt eri maissa.....	44
9. 7 Opettajien täydennyskoulutus eri maissa	45
10 POHDINTA.....	47
LÄHTEET	50
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden sijoittaminen tavallisiin luokkiin eli integraatio yleistyy jatkuvasti. Koska oppilailla on mahdollisuus valita oma koulunsa, myös tavallisten koulujen opettajien on oltava valmiita erityisoppilaiden opettamiseen. Jokaista oppilasta tulisi opettaa yksilöllisesti ottaen huomioon hänen kykynsä ja tarpeensa. Erityisoppilaiden kontrolloimaton sijoittaminen normaaliluokkaopetukseen ei toimi, vaan sekä oppilaan että opettajan avuksi on järjestettävä tarvittavia tukipalveluita. Jos oppilaan osallistuminen tavalliseen opetukseen ei onnistu, hänen opetuksensa on järjestettävä sen ulkopuolella esimerkiksi erityisluokassa tai -koulussa.

Myös liikunnanopettajat sekä liikuntaa opettavat luokan- ja erityisopettajat joutuvat vastaamaan integraation tuomiin haasteisiin. Erityisoppilaille on pystyttävä tarjoamaan heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa pohjautuvaa sovellettua liikunnanopetusta. Useimmiten opettajien koulutus ja tarvittavat tukipalvelut ovat puutteellisia tehokkaan soveltavan liikunnanopetuksen toteuttamiseksi. Opettajan työtä voidaan helpottaa eri ammattiryhmien välisellä yhteistyöllä. Esimerkiksi oppilaan henkilökohtaisen opetussuunnitelman laadintaan osallistuvat oppilaan opettaja, oppilaan vanhemmat, kouluavustaja, fysioterapeutti, terveydenhoitohenkilöstö, oppilas itse sekä erityisliikunnan asiantuntija. Erityisliikunnan asiantuntijat voivat antaa konsultaatioapua soveltavan liikunnanopetuksen alueella. Tarvittaessa opettajien on hyödyllistä osallistua myös täydennyskoulutukseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetuksen tilannetta viidessä eri Euroopan maassa: Belgiassa, Kreikassa, Saksassa, Tanskassa ja Suomessa. Tavoitteena on selvittää, miten erityisryhmiin kuuluvat oppilaat huomioidaan liikuntatunneilla. Tavoitteena on myös selvittää erityisliikunnan opintojen asemaa opettajakoulutuksessa. Tutkimuksen aineisto on kerätty haastattelujen ja kyselyn avulla eri maiden erityisliikunnan asiantuntijoilta. Kyseessä on vertailututkimus, jossa ensiksi kuvaillaan eri maiden tilanne, minkä jälkeen etsitään mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä maiden välillä.

Kiinnostukseni erityisliikuntaan heräsi työskennellessäni kesäisin liikunnanohjaajana kehitysvammaisten leireillä. Tutkimukseni aiheesta kiinnostuin opiskellessani Belgiassa European Master's Degree in Adapted Physical Activity (EMDAPA) –ohjelmassa. Halusin selvittää millainen soveltavan liikunnanopetuksen tilanne on muualla kuin Suomessa. Mielestäni on tärkeää, että vammaisilla ja pitkäaikaissairailta oppilailla on samanlaiset mahdollisuudet osallistua tavalliseen liikunnanopetukseen kuin muillakin. Tutkimuksen teoriatausta pohjautuu suomalaiseen ja amerikkalaiseen kirjallisuuteen. Muista tutkimuksessani mukanaolevista maista oli vaikea saada taustatietoa kieliongelmiensa takia. Pidän koko tutkimusprosessia mielekkäänä, sillä sain käyttää kahta erilaista tutkimusmenetelmää, joiden edut ja haitat tulivat tutuiksi. Tutustuin myös moniin uusiin ihmisiin tutkimusta tehdessäni ja mikä tärkeintä sain paljon kokemusta elämää varten.

2 ERITYISOPETUS JA INTEGRAATIO

2.1 Erityisopetus

Erityisopetuksella tarkoitetaan erityiskouluissa ja -luokissa annettavaa opetusta sekä erityisopettajan yleisessä opetuksessa, kasvatus- tai hoitolaitoksessa tai kotona antamaa opetusta (Salminen 1989, 47). Integraatioideologian mukaan pyritään vammaiset ja pitkäaikaissairaat oppilaat sijoittamaan ensisijaisesti normaaliluokkaan, mikäli siellä tarjottavat palvelut vastaavat heidän kykyjään ja tarpeitaan. Aina kuitenkin oppilaan vaatimia erityispalveluja ei ole saatavilla ja oppilas on koulutettava laitoksissa, erityisluokissa tai -kouluissa. (Moberg 1984, 13-14.)

Erityisopetus täydentää ja tukee yleisopetusta. Sitä annetaan oppilaille, jotka vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi eivät pärjää yleisopetuksessa ilman lisäresursseja. Näin erityisopetus auttaa koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisessa. (Lindström & Laukkanen 1996.)

Erityisopetuksen muotoja ovat laaja-alainen erityisopetus ja erityisluokkaopetus. Laaja-alaista erityisopetusta voidaan antaa klinikka- tai pienryhmäopetuksena (=luokaton tai osa-aikainen erityisopetus) sekä samanaikaisopetuksena, jolloin erityisopettaja toimii luokan- tai aineenopettajan apuna avustaen esimerkiksi hitaasti edistyviä tai oppimisvaikeuksia omaavia oppilaita. Erityisluokkaopetusta saavat mm. tunne-elämältään sopeutumattomat, kuulo- ja näkövammaiset, liikuntavammaiset sekä kehitysvammaiset oppilaat. Suomen pienissä kunnissa, joissa luokkamuotoista erityisopetusta ei ole, annetaan yksilöllistä ohjausta tukiovetuksena tai luokattoman erityisopetuksen yhteydessä sekä pienissä yleisen opetuksen ryhmissä. Erityisopetusta voi saada myös sairaaloissa sekä kuntoutus- ja hoitolaitoksissa. (Salminen 1989, 51-54.)

Lukuvuonna 1994 - 1995 sai suomalaisissa peruskouluissa erityisopetusta 93973 oppilasta, joka on 16 % koko oppilasmäärästä. Lukioissa erityisopetusta kyseisenä lukuvuonna sai 107 oppilasta (0,1 % koko oppilasmäärästä). Erityisopetusta järjestetään kehitys-, näkö- ja kuulovammaisille, tunne-elämältään kouluun sopeutumattomille, neurologisen tai liikuntavamman omaaville, puhe-, lukemis- ja kirjoittamishäiriöisille sekä muita vammoja (kuten epilepsia, diabetes, sydänvika) omaaville oppilaille. (Virtanen & Ratilainen 1996.)

Suomessa on yhteensä 280 erityiskoulua, joista valtio omistaa 14, kunnat 262 ja yksityiset 4 (H.

Bergström, henkilökohtainen tiedonanto 18. 2. 1997). Niissä oli lukuvuonna 1994 - 1995 11353 oppilasta (12,2 % erityisopetusta saaneista). Erityiskouluja Suomessa on kuulo- ja näkövammaisille, liikunta- sekä kehitysvammaisille. Väestöpohjaltaan pienemmillä alueilla erityisoppilaat kootaan suuremman kunnan erityiskouluun tai -luokkaan. (Virtanen & Ratilainen 1996.)

2. 2 Integraatio

Integraatiolla tarkoitetaan vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden opettamista yleisen kasvatustoiminnan yhteydessä tai siihen liitettynä. Integraation tavoitteena on luoda yksi yhteinen koulujärjestelmä, joka pystyy ottamaan huomioon kaikkien oppilaiden yksilölliset tarpeet ja ominaisuudet. (Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 1993, 133.) Koulussa, jossa integraation idea on omaksuttu oikein, jokainen oppilas kuuluu yhteisöön, on hyväksytty, arvostettu ja tuettu ikätoverien, henkilökunnan ja yhteisön muiden jäsenten keskuudessa. Integraatiota toteuttavat koulut eivät ole herkkiä yksilöllisille eroille vaan nauttivat näistä eroista. (Stainback & Stainback 1990.)

Suomessa käytetään käsitettä integraatio. Myös inclusion- tai inklusio-käsitettä on alettu käyttää. Inclusion-käsite tulee Yhdysvalloista, missä se on otettu mainstreaming-käsitteen tilalle. Inclusion merkitsee erityisoppilaiden kokonaisvaltaista integrointia erityisopetukseen. Inclusion-filosofia, toisin kuin mainstreaming-ajattelu, painottaa myös tarvittavien tukipalveluiden, kuten erityismateriaalien, avustavan henkilökunnan ja yksilöllisten opetussuunnitelmien tärkeyttä integroitaessa erityisoppilaita tavallisiin luokkiin. (Block & Vogler 1994; Craft 1994; Rizzo, Davis & Toussaint 1994.)

Integraation yhtenä päämääränä voidaan pitää yhteiskunnallista tasa-arvoa, johon nykyään sisältyy myös koulutuksellinen tasa-arvo niin koulutukseen pääsyssä, koulutuksen aikaisissa menettelyissä kuin lopputuloksissakin. Sairasta tai vammaista lasta tai hänen perhettään ajatellen integraatiossa voi olla kysymys laillisuuden näkökulmasta, jolloin integraatio merkitsee oppimisoikeuden ja tasa-arvon tunnustamista. Moraalin näkökulmasta pyritään vähentämään tällaisen lapsen eristämistä eli segregaatiota. Sosiokulttuurisesti ajatellen integraatiolla pyritään täyden yhteiskunnallisen osallistumisoikeuden antamiseen sairaille ja vammaisille henkilöille heidän omilla ehdoillaan. Kasvatuksen kannalta integraatio mahdollistaa erilaisten lasten ja nuorten vuorovaikutuksen keskenään. (Siimes & Tuunainen 1989, 13-14.)

Integraation käsitettä on pyritty selkeyttämään erottamalla siitä erilaisia muotoja:

Fyysisellä integraatiolla tarkoitetaan fyysisen etäisyyden vähentämistä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden sekä muiden oppilaiden välillä. Yksittäinen erityisopetusta tarvitseva oppilas voidaan sijoittaa normaaliin luokkaan (fyysinen yksilöintegraatio) tai kokonainen erityisluokka sijoitetaan tavalliseen kouluun (fyysinen luokkaintegraatio).

Toiminnallisen integraation avulla vähennetään toiminnallista etäisyyttä integroitavien välillä. Esimerkiksi vammaiset ja vammattomat käyttävät yhteistä liikuntasalia ja muita koulun tiloja. Myös yhteistyö yleisopetuksen ja erityisopetuksen välillä kuuluu toiminnalliseen integraatioon.

Sosiaalinen integraatio tarkoittaa sosiaalisen etäisyyden vähentämistä vammaisten ja vammattomien henkilöiden välillä. Tämä ilmenee erilaisten oppilaiden toistensa hyväksymisenä sekä toimivina vuorovaikutus- ja ystävyyssuhteina oppilaiden ja koulussa toimivan henkilökunnan kesken.

Yhteiskunnallinen integraatio sijoittuu koulun ulkopuolelle. Se takaa vammaisten sijoittumisen yhteiskuntaan sen täysarvoisina jäseninä. Myös vammaisten henkilöiden tasavertaiset mahdollisuudet vaikuttaa työhön ja vapaa-aikaan kuuluvat yhteiskunnalliseen integraatioon. (Hautamäki ym. 1993, 141; Moberg 1984, 12.)

Puhuttaessa integraatiosta ei ole syytä unohtaa segregaaation käsitettä. Ilman tarvittavia tukitoimenpiteitä integraatio ei onnistu ja oppilas voi eristäytyä eli segregoitua muusta luokkayhteisöstä. Luokassa on oltava sellaiset olosuhteet, että kaikilla on tasapuoliset mahdollisuudet osallistua opetukseen. Tavoitteena voidaan siis pitää segregaaation välttämistä. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että kaikki integraatiossa mukana olevat kantavat vastuuta sen onnistumisesta. Pelkän organisoinnin avulla integraatio ei onnistu, vaan tarvitaan yhteistyötä, joka on tärkeä osa jokaisen lapsen kasvatusta. (Heikinaro-Johansson 1992, 17.)

2.3 Integraatio liikuntatunneilla

Liikuntatunneilla integraatio tarkoittaa kaikkien oppilaiden opettamista, sisältäen myös vammaiset oppilaat, normaalissa opetuksessa. Integraatiolla ei tarkoiteta oppilaiden sijoittamista normaaliin liikunnanopetukseen ilman kunnon tukea, vaan riittävästi tukea kuten erikoisvälineet ja -ohjeet sekä avustajat on järjestettävä menestymisen takaamiseksi. (Stainback & Stainback 1990.) Vammaiset oppilaat ovat ryhmän täysivaltaisia jäseniä liikuntatunneilla. Myös heidän henkilökohtaiset liikkumis- ja oppimisedellytyksensä on otettava huomioon. Liikunnassa jokaisella oppilaalla on omat tavoitteet ja oppilaat voivat olla eri tasolla liikuntataidoissaan. Erityisoppilaat tarvitsevat erilaisia haasteita sekä henkilökohtaista ohjausta ja tukea saadakseen tarkoituksenmukaista liikunnanopetusta ja riittävästi onnistumisen elämyksiä. (Block 1994, 16.)

Heikinaro-Johanssonin (1992) liikunnan- ja luokanopettajille tekemän kyselyn mukaan integraation onnistumista liikuntatunneilla ehkäisee eniten opettajien kielteinen asenne. Myös ympäristön (oppilastoverit, koulun henkilökunta) kielteinen asenne vaikuttaa integraatioon. Fyysisistä tekijöistä kuljetuspalveluiden puute, tapaturmariskin suuruus ja avustavan henkilökunnan puute vaikeuttavat integraation onnistumista. Muita negatiivisesti integraatioon vaikuttavia tekijöitä ovat mm. suuret opetusryhmät, välineiden ja materiaalin puute, liikkumisvaikeudet sekä käytöshäiriöt.

Heikinaro-Johanssonin (1992) tutkimuksen mukaan opettajat olivat halukkaita kehittämään liikuntatunneilla tapahtuvaa integraatiota. Opettajat halusivat tietoa eri liikuntalajien soveltamisesta vammaisille oppilaille, opetusjärjestelyistä, välineistä, ensiavusta, lääkkeiden merkityksestä, yhteistyö- ja vastuukysymyksistä sekä oppilasarvioinnista. Kyseiseen tutkimukseen osallistuneiden opettajien mukaan vammaiset oppilaat tulisi ottaa huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Lisäksi opettajat toivoivat pienempiä opetusryhmiä, enemmän avustavaa henkilökuntaa liikuntatunneille ja yhteistyötä eri tahojen kesken. Myös tukiovetusta ja henkilökohtaisia liikunnanopetuksen opetussuunnitelmia pidettiin tärkeinä.

2. 4 Soveltava liikunnanopetus

Soveltavaa liikunnanopetusta käytetään silloin, kun opetetaan sellaisia oppilaita, joilla on liikunnallisia erityistarpeita. Soveltava liikunnanopetus ei tarkoita ainoastaan vammaisten ja pitkäaikaissairaiden opettamista, sillä myös erilaisia terveysongelmia omaavat, kömpelöt tai motorisessa kehityksessään viivästyneet sekä liikunnallisesti lahjakkaat tarvitsevat sovellettua opetusta. (Heikinaro-Johansson 1995b; Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 2.)

Soveltavassa liikunnanopetuksessa otetaan huomioon oppilaan tarpeet, kehitysvaihe, valmiudet ja kiinnostuksen kohteet. Soveltava liikunnanopetus ottaa huomioon myös jokaisen oppilaan omana itsenään ja antaa kaikille tasavertaisen mahdollisuuden monipuolisiin suunnitelmiin ja toimintoihin. Soveltavan liikunnanopetuksen onnistuminen edellyttää mahdollisuutta tehdä valintoja eri liikuntamuodoista, opetusjärjestelyistä, työtavoista sekä apukeinoista. Oppilaille, jotka tarvitsevat soveltamista, tehdään henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOPS). (Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 2.)

Soveltavan liikunnanopetuksen käsite koskee kaikkia erityisoppilaita, jotka ovat joko tavallisessa tai erityisopetuksessa. Liikunnanopetus tulisi järjestää normaaliopetuksen yhteydessä aina, kun se vain on mahdollista. Opetuksen soveltaminen yksittäiselle oppilaalle tai oppilasryhmälle ei saa tapahtua toisten oppilaiden kustannuksella. Valmiita malleja soveltavan liikunnanopetuksen toteuttamiseen ei ole, vaan opettajan on käytettävä luovuutta ja ammattitaitoaan erityisoppilaiden oppimisen edistämiseksi. Laadukas liikunnanopetus edellyttää, että opettajalla on tarvittavat tuki- ja välineet käytössään. (Heikinaro-Johansson 1995b; Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 2-3.)

Soveltavan liikunnanopetuksen yläkäsite erityisliikunta sisältää vammaisurheilun, soveltavan liikunnanopetuksen, erityisryhmiin kuuluvien kunto-, terveys- ja virkistysliikunnan sekä liikunnallisen kuntoutuksen (Erityisryhmien liikunta 2000 -toimikunnan mietintö 1996, 8). Kansainvälisesti hyväksytyjä englanninkielisiä "adapted physical activity"- ja "adapted physical education" -käsitteitä vastaavat Suomessa erityisliikunta- ja soveltava liikunnanopetus -termit. Erityisliikunta kattaa vammaisen henkilön koko elämänkaaren, soveltava liikunnanopetus liitetään koulutuksellisiin ympäristöihin ja sitä tarvitaan enimmäkseen 3-21 vuoden iässä. (Porretta, Nesbitt & Labanowich 1993.)

Eriilaisten oppilaiden tarpeet voidaan huomioida eriyttämällä opetusta. Eriyttämällä tarkoitetaan yksilön tai ryhmän oikeanlaista käsittelyä oppitunnilla, ja se voi tapahtua opetuksellisten tai hallinnollisten ratkaisujen avulla. Opetuksellinen eriyttäminen tarkoittaa kaikkia opetettavan ryhmän sisällä tapahtuvia järjestelyjä tai toimenpiteitä, joiden avulla pyritään luomaan mahdollisimman hyvät edellytykset oppilaan persoonallisuuden kehittymiselle. Opetuksellisen eriyttämisen lähtökohtana on opetussuunnittelu ja opettaja voi eriyttää mm. tavoitteita, oppisisältöjä ja tehtäviä, opetusmenetelmiä sekä opetusolosuhteita ja opetusvälineitä. Opetuksellista eriyttämistä voidaan käyttää myös liikunnan oppilasarvioinnissa.

Hallinnolliset eriyttämiskeinot antavat opettajalle lisäresursseja ja helpottavat opetuksellista eriyttämistä. Opettajaa auttavia resursseja ovat mm. kouluavustajat, koulujen liikuntakerhot, tukiopetus ja osa-aikainen erityisopetus. Hallinnollisten eriyttämiskeinojen käyttö ei saa johtaa oppilaan pitkäaikaiseen erottamiseen omasta ryhmästään. (Heikinaro-Johansson 1992, 18-23.)

3 OPETUSSUUNNITELMA

Opetussuunnitelma ohjaa koulun kasvatus- ja opetustyön suunnittelua, arviointia ja toteuttamista. Opetussuunnitelmasta käy ilmi mm. opetuksen tavoitteet, sisällöt, menetelmät, käytännön järjestelyt ja tarvittavat opetusmateriaalit. Lisäksi opetussuunnitelma antaa perusteet koulutyön arvioinnille sekä oppilasarvostelulle. (Apajalahti 1994.) Opetussuunnitelmasta on apua erityisesti koululle itselleen. Yksi opetussuunnitelman tärkeimmistä tehtävistä on tiedonvälitys sekä opiskelijalle että hänen vanhemmilleen. (Lukion opetussuunnitelman perusteet (LOP) 1994, 19; Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet (POP) 1994, 16.)

3.1 Uusi opetussuunnitelma

Suomen opetushallitus on julkaissut uusimmat peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien perusteet vuonna 1994. Uusi opetussuunnitelma on lisännyt kuntien, koulujen ja opettajien itsenäistä päätäntävaltaa opetuksen suunnittelussa, mikä on parantanut mahdollisuuksia opetuksen kehittämiseen. Koulukohtaiset opetussuunnitelmat voivat olla hyvinkin erilaisia kuin aikaisemmat aine- ja luokkasidonnaiset valtakunnalliset opetussuunnitelmat. Ne voivat sisältää paljon valinnaisuutta, ja niissä korostuu oppilaan mahdollisuus henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan ainevalintojen ja etenemisaikataulun osalta. Paikalliset opetussuunnitelmat eivät saa kuitenkaan korvata valtakunnallisesti määriteltyjä tavoitteita tai sisältöjä eivätkä olla niiden kanssa ristiriidassa. Myös kansainvälisyys, arvo- ja moraalikysymykset sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät kysymykset ovat keskeisellä sijalla uudessa opetussuunnitelmassa. Näihin haasteisiin vastaaminen edellyttää mm. koulutuksen tason nostamista, oppisisältöjen uudistamista, yksilöllisyyden korostamista ja valinnaisuuden lisäämistä. (LOP 1994, 11; POP 1994, 8-9; Tuunainen & Ihatsu 1996.)

Suomessa kansallisten opetussuunnitelmien perusteiden (LOP 1994; POP 1994) ja peruskouluasetuksen (Opetustoimen lainsäädäntö 1994; Peruskouluasetus, § 40, 1992/1174) mukaan vammaisille on annettava yksilöllistä opetusta heidän kykyjensä ja tarpeidensa vaatimalla tavalla. Erityisopetuksen tavoitteet ja keskeisimmät oppisisällöt ovat samat kuin yleisopetuksessa. Erityisopetuksen opetuksellisten järjestelyjen tarkoituksena on taata oppilaalle oppivelvollisuuden suorittaminen hänen henkilökohtaisten edellytysten mukaisesti sekä mahdollisuus jatko-opintoihin. Kunnan on huolehdittava oppilaalle sopivan erityisopetuksen järjestämisestä oppilaan yksilöllisten kykyjen ja mahdollisuuksien mukaan. (POP 1994, 18-20.)

Opetuksen suunnittelu, toteutus ja arviointi tehdään yhteistyössä oppilaan, hänen huoltajansa, opettajien ja eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Integroitaessa erityisoppilaita yleisopetuksen ryhmiin edellytetään, että opetukselliset ja muut olosuhteet yleisopetuksen luokalla ovat oppilaan oppimisen kannalta suotuisat. Myös tarpeelliset tukitoimet on pystyttävä järjestämään integraation onnistumiseksi. (POP 1994, 19.)

Erityisopetusta voidaan antaa joko yleisopetuksen tai erityisopetuksen oppimääriin perustuen. Mukautetuilla oppimäärillä tarkoitetaan erityisopetukseen sisällytettyjä oppimääriä, jotka poikkeavat yleisopetuksen oppimääristä. Mukautettuja oppimääriä käytetään silloin, kun oppilas esimerkiksi vammautumisen tai kehityksen viivästymisen vuoksi ei suoriudu yleisopetukselle asetetuista tavoitteista ja sisällöistä. (POP 1994, 19.) Erityisopetuksen opetussuunnitelmissa tulee korostaa oppilaiden yksilöllisiä oppimisedellytyksiä ja kehityseroja. Yksilöllisten oppimisprosessien on tarjottava riittävästi tietoja, taitoja ja oppimiskokemuksia. Oppilaalle on tarvittaessa laadittava henkilökohtainen opetussuunnitelma. Opetuksen eriyttäminen koskee kaikkea erityisopetusta osa-aikaisesta erityisopetuksesta erityisluokkaopetukseen. Eriyttämisen tarkoituksena on toteuttaa opetus oppilasta parhaiten hyödyntävällä tavalla. (POP 1994, 19; Viitanen 1994.)

3. 2 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma

Tuntijakopäätöksen mukaan ala-asteella on vähintään 12 ja yläasteella 6 viikkotuntia liikuntaa. Liikuntatunnit voidaan esimerkiksi jakaa tasaisesti siten, että liikuntaa on kaksi tuntia viikossa koko peruskoulun ajan. Koulu- ja kuntakohtaisesti voidaan kuitenkin päättää tuntien jakamisesta eri luokka-asteille ja tuntien lisäämisestä haluttuihin aineisiin. Valinnaisuuden lisääntymisen myötä ala- ja yläasteille on tullut liikunnan valinnaiskursseja, jotka lisäävät tuntimäärää. Peruskoulussa liikuntatunneille varatusta ajasta osa käytetään terveystiedon opetukseen. (Kinos 1994; POP 1994, 107; Valtioneuvoston päätös 23. 9. 1993/ 834-835.)

Lukiossa liikuntakurssit jaetaan pakollisiin, syventäviin ja soveltaviin kursseihin. Kurssien laajuus on keskimäärin 38 tuntia. Soveltavat kurssit voivat olla edellä mainittua tuntimäärää laajempia tai suppeampia. Pakollisia kursseja on kolme, joista yksi on terveystietoa. Lukion oppilaiden on valittava yhteensä kymmenen eri aineiden syventävää tai soveltavaa kurssia, joihin voi sisällyttää myös liikuntakursseja. (LOP 1994, 28; Valtioneuvoston päätös 23. 9. 1993 / 834-835.)

Oppilaiden arvostelu perustuu opetussuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin. Keskeistä arvostelussa on, että se on yksilöllistä ja oppilaan kehitysvaiheen ja edellytykset huomioivaa. Arvioinnin on tuettava oppilaan yksilöllisen oppimisprosessin edistymistä, itsetunnon parantumista sekä omien kykyjen ja taitojen tunnistamista. Onnistunut arviointi edellyttää erilaisten arviointimenetelmien käyttöä ja monipuolisen arviointitiedon tuottamista. (LOP 1994, 28; POP 1994, 24-25.) Liikunnan oppilasarviointi on Suomen ala-asteilla pääasiassa sanallista. Useimmissa ala-asteen kouluissa oppilaita arvostellaan numeroin vasta viidennen luokan keväällä. Yläasteella liikunnassa käytetään numeroarvostelua ja lukiossa oppilas voi päättää, arvostellaanko hänen liikuntakurssinsa numeroin. Numeroarvostelussa käytetään asteikkoa 4 - 10. Lukiossa numeroarvostelun sijaan voidaan käyttää esimerkiksi sanallista arviointia tai suoritusmerkintää (suoritettu/hylätty). Sanallisen tai muun arvostelun kriteerit määritellään opetussuunnitelmassa ja ne voivat vaihdella kouluittain. (LOP 1994, 28; POP 1994, 26-29.)

Peruskoulun ja lukion liikunnan opetussuunnitelmissa vammaiset ja pitkäaikaissairaat oppilaat on mainittu varsin lyhyesti. Liikunnan opetuksessa korostetaan omatoimisuutta, yksilöllisyyttä ja eriyttämistä. Erityisen tärkeänä eriyttämistä ja yksilöllisyyttä pidetään vammaisille ja pitkäaikaissairaille oppilaille. (LOP 1994, 110; POP1994, 108.) Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden arvostelussa voidaan käyttää edellä mainittuja arvosteluperiaatteita. Kuitenkin heidän arvostelunsa on oltava yksilöllisesti sovellettua. Soveltavaan ohjelmaan osallistuvan oppilaan arvostelussa on keskeistä tosiasioiden tunnustaminen ja hyväksyminen, kannustavuus sekä harrastuneisuus. (Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 66-67.)

3. 3 Henkilökohtainen opetussuunnitelma

Uudet opetussuunnitelmat korostavat oppilaan yksilöllisyyden huomioon ottamista opetuksessa. Yksilöllisen opetuksen kautta oppilaat saavat mielekkäitä oppimiskokemuksia ja heidän opiskelumotivaationsa säilyy korkeana. Tarvittaessa opetus suunnitellaan oppilaskohtaisesti ja oppilaille laaditaan henkilökohtainen opetussuunnitelma eli HOPS. HOPS tarkoittaa yksittäisen oppilaan opetuskokonaisuuden suunnittelemista. Suunnitelmaan kirjataan opetuksen tavoitteet ja sisällöt sekä suunnitelma opetuksen järjestämisestä, seurannasta ja arvioinnista. (Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 30; LOP 1994, 8; POP 1994, 8.)

Suomen peruskouluasetus ei vaadi henkilökohtaisen liikunnanopetuksen opetussuunnitelman tekoa, mutta oppilaille, joiden liikunnanopetusta sovelletaan tulisi laatia henkilökohtainen opetussuunnitelma liikuntaan eli HOPS-LI. Henkilökohtaisen ohjelman suunnittelu, toteutus ja arviointi on tehtävä yhteistyössä oppilaan, oppilaan vanhempien, oppilaan opettajan ja muiden asiantuntijoiden kesken. HOPS-LI muuttuu ja täydentyy jatkuvasti arvioinnin, vaihtoehtojen pohtimisen ja valintojen tekemisen kautta. Suunnitelman toimivuuden kannalta on tärkeää nimetä suunnitelmatyölle vastuuhenkilö. Tavallisesti vastuuhenkilönä toimii oppilaan liikunnanopettaja. Hänen tehtävänä on opetussuunnitelmatyöryhmän koollekutsuminen, kirjallisen suunnitelman teko ja suunnitelman toteutumisen valvonta. (Heikinaro-Johansson 1995a, 16; Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 30; Seaman & DePauw 1989, 6.)

Yhteistyössä tehty HOPS-LI mahdollistaa henkilökunnan ja vanhempien yhteisen päätöksen oppilaan liikunnanopetuksen tavoitteista ja tarvittavista palveluista. HOPS-LI kokouksiin osallistuminen lisää vanhempien tietoa lapsen kasvun ja oppimisen vaiheista. Vanhempien lapselle asettamat oppimistavoitteet tulevat realistisemmiksi ja myös oppilas oppii asettamaan itselleen sopivia tavoitteita. Osallistuminen opetussuunnitelman laadintaan sitoo vanhempia oppilaan koulunkäyntiin ja liikuntaan. Näin he voivat olla opettajalle arvokas lisäresurssi liikunnanopetuksessa. (Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 30-31.)

HOPS-LI:n avulla voidaan seurata, minkälaista liikunnanopetusta oppilas saa sekä missä määrin oppilas on saavuttanut opetussuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita. Opettajille HOPS-LI merkitsee oman työn selkeytymistä. Tiimityössä vastuu jakautuu useammalle henkilölle ja erilaiset näkökulmat esimerkiksi opetusratkaisujen arvioinnissa helpottavat opettajan työtä. Yhteistyön avulla oppilaantuntemus ja opetus kehittyvät. HOPS-LI:n tulisi sisältää seuraavat tiedot:

1. tiedot oppilaan kodista, koulusta ja luokasta
2. tiedot tiimityössä mukanaolevista henkilöistä ja vastuunjaosta
3. selvitys mm. integroinnin asteesta, avustajan, apuvälineiden ja liikuntavälineiden käytöstä sekä liikuntatilojen soveltuvuudesta
4. tiedot oppilaan tarvitseman tuen intensiivisyydestä ja laajuudesta
5. tiedot oppilaan fyysisestä kunnosta, liikkumisesta, motorisista kyvyistä ja sosiaalisuudesta

6. tiedot oppilaan kiinnostuksen kohteista ja harrastuksista
7. opetuksen lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet
8. käytettävät opetusmenetelmät tavoitteiden saavuttamiseksi
9. HOPS-LI:n arvioinnin aikataulu
10. oppilaan oppimisen arviointimenetelmät ja aikataulu

Henkilökohtaisten opetussuunnitelmien laadinta on vielä melko harvinaista. Aivan liian usein opetuksen yksilöllistäminen jää pelkästään lomakkeen laatimisen asteelle. Painopisteen tulisi siirtyä enemmän itse asiakirjasta käytäntöön. Keskittymällä enemmän mm. opetusmenetelmiin ja oppimisympäristön järjestämiseen taataan yksilöllisyyden saavuttaminen. (Heikinaro-Johansson & Kolkka 1998, 31-32.)

4 SOVELTAVAN LIIKUNNANOPETUKSEN TOTEUTTAMINEN

Yhdysvalloissa suurin osa vammaisista oppilaista osallistuu liikunnanopetukseen tavallisen ohjelman mukaan. Heikinaro-Johanssonin (1992) liikunnan- ja luokanopettajille tekemän kyselyn perusteella Suomessa vammaisista ja pitkäaikaissairaista oppilaista normaaliin liikunnanopetukseen osallistui 65 %, 30 % oli osittain vapautettu ja 5 % kokonaan vapautettu liikunnanopetuksesta. Opettajien tulisi olla riittävän hyvin koulutettuja kohtaamaan vammaisten oppilaiden opettamisen tuomat haasteet. Myös erityisliikuntaan erikoistuneiden opettajien ammattitaitoa esimerkiksi konsulttiopettajana tulisi hyödyntää. (Dunn & McCubbin 1991; Heikinaro-Johansson 1992, 64; Heikinaro-Johansson & Sherrill 1994; Jansma & French 1994, 1; Loovis & Melograno 1993.)

4.1 Soveltavan liikunnanopetuksen tavoitteet

Liikuntatunneille osallistuminen edistää jokaisen lapsen ja nuoren kasvua ja kehitystä. Psykomotoristen taitojen kuten motoriikan, kulttuurille ominaisten pelitaitojen ja fyysisen kunnan kehittämistä on hyötyä jokapäiväisessä elämässä. Erityisen tärkeää näiden taitojen oppiminen on vammaisille ja pitkäaikaissairaille oppilaille. Liikunnan avulla voidaan kehittää mm. oppilaan itseluottamusta. Usein lapsen tai nuoren hyväksyminen kaveripiiriin on kiinni hänen suoritustasostaan. Siksi liikunnanopettajien tulisi tarjota positiivisia onnistumisen kokemuksia jokaiselle oppilaalle terveen itseluottamuksen kehittämiseksi. Liikunnanopetus auttaa myös yhteistyökyvyn ja sosiaalisen kanssakäymisen kehittämisessä ja mikä tärkeintä sekä vammaiset että vammattomat oppilaat oppivat hyväksymään yksilöllisiä eroja. (Jansma & French 1994, 2-3; Sherrill 1993, 101; 1998, 219-223.)

Soveltavan liikunnanopetuksen tavoitteet ovat samanlaisia kuin normaalin liikuntakasvatuksenkin. Suomen liikuntakasvatuksen päätavoitteet on määritelty valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa. Opetussuunnitelmissa korostetaan mm. liikunnan iloa, myönteisen liikunta-asenteen omaksumista ja säännöllisen liikuntaharrastuksen oppimista. Liikunnan avulla pyritään kehittämään oppilaan liikehallintaa, kuntoa, motorisia perustaitoja sekä lajitaitoja ja -tietoja. Oppilaan tulisi saada myös myönteisiä liikuntakokemuksia ja elämyksiä liikuntatunneilla. (Jansma & French 1994, 86; LOP 1994, 106-107; POP 1994, 107-108.)

Uusimmat opetussuunnitelmat korostavat myös mm. yhteistyötaitoja, erilaisten sääntöjen noudattamista sekä itsetuntemuksen ja ilmaisutaidon kehittämistä. Liikuntakasvatuksen yhtenä tavoitteena on tutustuttaa oppilas kansalliseen liikuntakulttuuriin esimerkiksi liikuntaleikkien, kansantanssien ja luonnossa liikkumisen kautta. Oppilaan tulee oppia myös turvalliset liikuntatavat, uimataito sekä terveellinen elämäntapa. (LOP 1994, 106-107; POP 1994, 107-108.)

Hännisen & Hännisen (1998) liikunnanopettajille tekemän kyselyn mukaan koululiikunnan tavoitteista opettajat pitivät tärkeimpinä myönteisiä liikuntakokemuksia, myönteistä liikunta-asennetta, liikunnan iloa, itsetuntoa ja terveellistä elämäntapaa. Opettajien mielestä koululiikunnalle asetetuista tavoitteista toteutui parhaiten myönteisten liikuntakokemusten antaminen. Myös yhteistyötaidot kehittyivät hyvin koululiikunnassa. Fyysinen kunto ja liikuntataitojen oppiminen eivät olleet opettajien mielestä kovinkaan tärkeitä tavoitteita. Erityisesti kuntotavoite ei toteutunut koululiikunnassa.

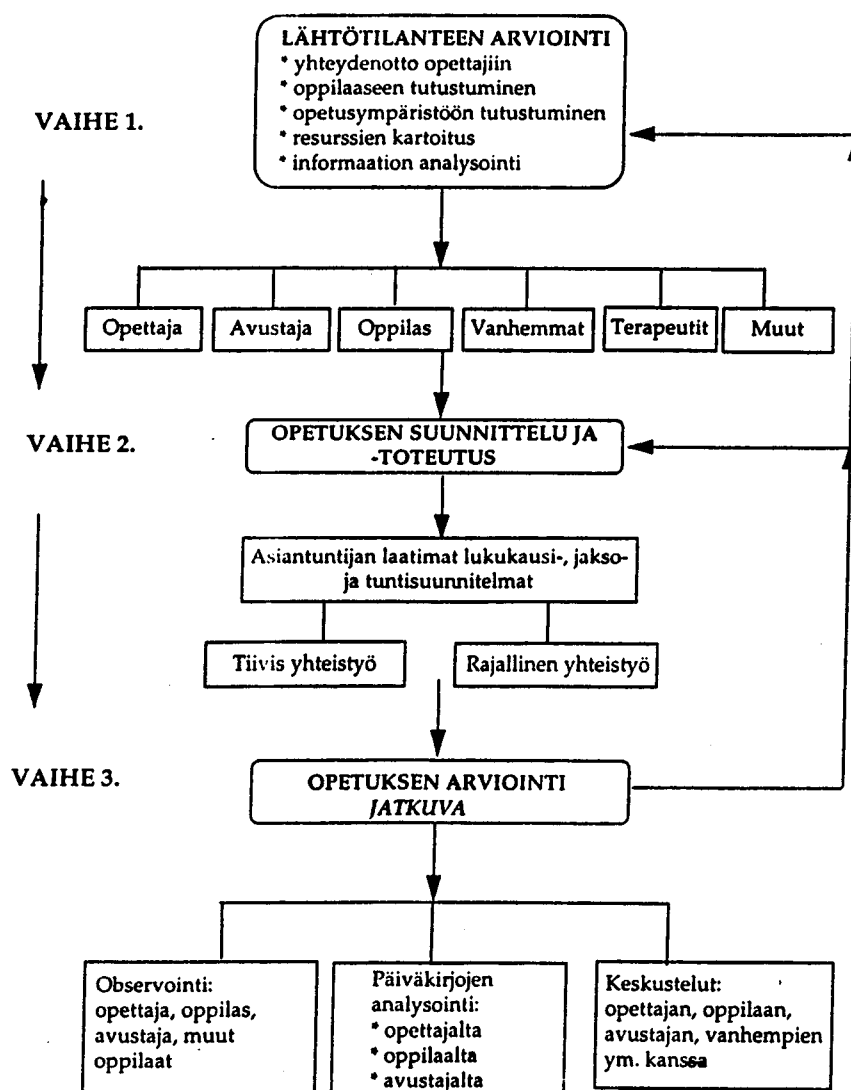
4. 2 Erityisliikunnanopettajan rooli

Laadukas ja tarkoituksenmukainen opetus edellyttää opetussuunnitelman tekemistä oppilaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Tärkeää on välttää epäonnistumisen kokemuksia ja vahvistaa oppilaan itsetuntoa. Näin ajateltuna hyvä liikunnanopetus on myös soveltavaa liikunnanopetusta. Opettaja tarvitsee soveltavassa liikunnanopetuksessa suunnittelu- ja arviointikykyä, erilaisten opetustyylien ja -menetelmien hallitsemista, opetussuunnitelma tietoutta ja tietoa erilaisista vammoista ja sairauksista. Opettaja tarvitsee työssään myös lisäresursseja kuten avustavaa henkilökuntaa, oppilaita jotka toimivat apuopettajina ja erityisvälineitä ja -materiaaleja. (Heikinaro-Johansson 1995a, 14-17.)

Erityisliikunnanopettajan velvollisuuksiin saattaa kuulua mm. liikunnanopettajien ja luokanopettajien työn arviointi sekä neuvonta, HOPS-LI:n teko yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa sekä vammaisten lasten opettaminen ja arviointi. Lisäksi heiltä saatetaan kysyä täydennyskoulutusta, demonstraatioita ja yhteistyötä eri tahojen kanssa. Erityisliikunnan ammattilaiset voivat toimia myös asiantuntijoina, konsultteina, koordinaattoreina, tukijoina ja johtajina erilaisissa erityisliikunnan koulutusohjelmissä. (Seaman & De Pauw 1989, 11.)

4. 3 Soveltavan liikunnanopetuksen konsultointimalli

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden sijoittaminen normaaliin liikunnanopetukseen vaatii opettajalta uusia taitoja ja kykyjä. Liikunnanopettajat tarvitsevat myös tukipalveluita kuten erityisliikunnanopettajan konsultointiapua erityisoppilaiden liikunnanopetuksessa. (Heikinaro-Johansson & Sherrill 1994.) Tavallisesti konsulttiopettajat tarjoavat palveluitaan erityisoppilaille toimimalla yhteistyössä opettajien ja kouluavustajien kanssa (Heikinaro-Johansson, Sherrill, French & Huuhka 1995). Kirjallisuudessa konsultointi nähdään erityisliikunnan asiantuntijan tehtävänä (Auxter, Pyfer & Huettig 1993, 397; Jansma & French 1994, 403; Sherrill 1993, 56). Heikinaro-Johansson ym. (1995) ovat kehittäneet kolmivaiheisen konsultointimallin soveltavaan liikunnanopetukseen. Kuviossa 1 esitettävä malli kuvaa erityisliikunnanopettajan tehtäviä, kun vammaista tai pitkäaikaissairasta oppilasta opetetaan normaaliryhmässä.

Kuvio 1. Soveltavan liikunnanopetuksen konsultointimalli (Heikinaro-Johansson 1995a. 43:

Ensimmäisessä vaiheessa konsultti ottaa yhteyttä luokanopettajiin, liikunnanopettajiin ja erityisopettajiin, jotka tarvitsevat ja haluavat apua soveltavan liikunnanopetuksen toteuttamisessa. Tämän jälkeen hän kerää tietoa kaikilta oppilaan koulutuksessa mukana olevilta henkilöiltä, jotta voisi päättää, minkälaista apua luokan liikunnanopetuksessa tarvitaan. Erityisen tärkeää on haastatella oppilasta itseään, sillä hän tietää parhaiten, mitkä liikuntalajit ovat hänelle mieluisia ja kenen kanssa hän haluaa työskennellä. (Heikinaro-Johansson 1995b.)

Opettaja, oppilas, avustajat ym. oppilaan kanssa tekemisissä olevat osallistuvat liikunnanopetuksen suunnitteluun (vaihe 2). Erityisen tärkeää on painottaa sosiaalis-affektiivisia tavoitteita vammaisten oppilaiden sosiaalisten- ja yhteistyötaitojen kehittymisen kannalta. Yhteisten tapaamisten pohjalta konsultti laatii suunnitelman oppilaan liikunnanopetuksesta. (Heikinaro-Johansson 1995b.) Riippuu konsultin aikataulusta, energiasta ja työnkuvasta käytetäänkö tiivistä konsultointia vai rajallista konsultointia (Heikinaro-Johansson 1995a, 44). Ohjelman toteuttamisvaiheessa on tavoitteena kehittää opettajan valmiuksia arvioida oppilaan liikuntataitoja ja motorisia perusvalmiuksia sekä eriyttää opetusta (Heikinaro-Johansson 1995b). Sitä mukaa kun opettajien luottamus omiin taitoihin ja kykyihin lisääntyy, konsultti antaa heille enemmän vastuuta. Konsultointimallin päätavoite on, että konsultointia vähennetään asteittain, kunnes lopulta sitä ei enää tarvita lainkaan. (Heikinaro-Johansson & Vogler 1996.)

Liikuntajakson jälkeen arvioidaan miten integraatio on onnistunut (vaihe 3). Arviointia varten tarvitaan kaikkien ohjelmaan osallistuneiden mielipiteet siitä, miten soveltava liikunnanopetus on koettu. Arvioinnissa voidaan käyttää mm. haastatteluja, kyselyitä, päiväkirjoja sekä observointia eli opettajan ja oppilaan toiminnan tarkkailua. (Heikinaro-Johansson 1995b.)

Heikinaro-Johansson (1995a) testasi mallin toimivuutta Suomessa kahden tapaustutkimuksen avulla. Toisessa käytettiin tiivistä yhteistyötä ja toisessa rajallista yhteistyötä. Tietoja kerättiin videonauhoitusten (opettajan ja oppilaan toiminnan havainnointi), haastattelujen, eri ammattiryhmien yhteisten kokousten ja päiväkirjojen avulla. Tulokset osoittivat, että luokanopettajat, kouluavustajat ja oppilaat hyötyivät ko. mallin käytöstä ja se helpotti vammaisten oppilaiden integraatiota normaaliin liikunnanopetukseen. Opettaja ja kouluavustaja suoriutuivat tehtävistään koko ajan paremmin ja samalla heidän motivaationsa vammaisen lapsen liikunnanopetusta kohtaan kasvoi. (Heikinaro-Johansson ym. 1995.)

5 ERITYISLIIKUNTA OPETTAJAKOULUTUKSESSA SUOMESSA

Suomessa on noin 50000 vammaista ja pitkäaikaissairasta oppilasta (5-10 % koko oppilasmäärästä), joista valtaosa käy normaalia peruskoulua tai lukiota (Erityisryhmien liikunta 2000 -toimikunnan mietintö 1996, 55). Ala-asteella liikuntaa opettavat luokanopettajat, yläasteella sekä lukioissa liikunnanopettajat ja erityiskouluissa ja -luokissa erityisopettajat. Erityiskouluissa ja -luokissa liikuntaa opettavat myös liikunnanopettajat tai erityisliikuntaan erikoistuneet liikunnanopettajat. (Heikinaro-Johansson 1995a, 64-65; Rintala 1996.)

Heikinaro-Johanssonin (1995a) mukaan liikunnan-, luokan- ja erityisopettajat tarvitsisivat lisätietoja soveltavasta liikunnanopetuksesta. Koulutuksen tulisi sisältää kursseja mm. kommunikointitaidoista ja opetuksen suunnittelusta. Erityisesti yksilöllisiin tarpeisiin perustuvaa opetuksen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia pitäisi painottaa.

5.1 Liikunnanopettajakoulutus

Syyslukukaudesta 1998 alkaen jokainen liikunnanopettajaksi valmistuva suorittaa kolme opintoviikkoa erityisliikuntaa. Erityisryhmien liikuntakasvatuskurssi sisältää perusteet erityisryhmien liikunnasta sekä apuopettajana ja ohjaajana toimimista vammaisten ja pitkäaikaissairaiden liikuntaryhmissä. (P. Rintala, henkilökohtainen tiedonanto 20. 5. 1998.) Vuodesta 1991 lähtien Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisessä tiedekunnassa on ollut mahdollista erikoistua erityisliikuntaan. Erikoistumisopinnot sisältävät yhteensä 20 opintoviikkoa erilaisia kursseja erityisliikunnan alueelta (liite 1). Näiden 20:n opintoviikon lisäksi opiskelijalla on mahdollisuus tehdä neljäntoista opintoviikon laajuinen opinnäytetyö erityisliikunnan alueelta. (Rintala 1996.)

5.2 Luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutus

Luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutuksessa erityisliikunnan opintoja on varsin satunnaisesti. Luokanopettajakoulutuksessa ei ole lainkaan erityisliikunnan kursseja. Myös erityisopettajakoulutuksessa liikunnanopintoja on riittämättömästi ajatellen opettajien valmiutta opettaa liikuntaa erityiskouluissa ja -luokissa. (Heikinaro-Johansson 1995c.) Jyväskylässä erityisopettajakoulutukseen sisältyy yhden opintoviikon jakso erityisliikuntaa. Kurssi on opiskelijoille vapaavalintainen, ja sillä käsitellään lasten ja nuorten erityisliikuntaa. (M. Raivio, henkilökohtainen tiedonanto 15. 4. 1998.)

5.3 Opettajien täydennyskoulutus

Opettajan tulisi osallistua täydennyskoulutukseen aina, kun hänen ryhmäänsä tulee vammainen tai pitkäaikaissairas oppilas. Erityisen suotavaa täydennyskoulutukseen osallistuminen on silloin, kun opettajalla ei ole riittävästi tietoa vamman tai sairauden luonteesta. (Soveltava liikunnanopetus 1989, 66.) Heikinaro-Johanssonin (1992) tutkimuksen mukaan opettajat kaipasivat tietoa eri liikuntamuotojen soveltamisesta vammaisille oppilaille sekä käytännön demonstraatioita. Lisäksi täydennyskoulutuksen kautta haluttiin tietoa mm. opetusjärjestelyistä, ensiavusta, lääkkeiden merkityksestä, yhteistyökysymyksistä, vammaisten oppilaiden arvioinnista ja vastuukysymyksistä.

Suomessa erityisliikunnan täydennyskoulutusta järjestävät monenlaiset tahot esimerkiksi urheiluopistot ja vammaisliikuntajärjestöt yhdessä tai erikseen (P. Rintala, henkilökohtainen tiedonanto 20. 5. 1998). Heikinaro-Johanssonin (1992) tutkimuksessa 83 % opettajista ilmoitti halukkuutensa täydennyskoulutukseen. Koulutusta haluttiin erityisesti paikallisena ja työaikana. Vuosina 1988-1991 erityisliikunnan täydennyskoulutusta järjestettiin varsin aktiivisesti. Noista vuosista opettajien osallistuminen täydennyskoulutukseen ja kurssien määrä on vähentynyt erityisesti taloudellisista syistä. (Heikinaro-Johansson 1994.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetus on järjestetty viidessä eri Euroopan maassa: Kreikassa, Tanskassa, Belgiassa, Saksassa ja Suomessa. Lisäksi haluttiin vertailla eri maiden tilannetta keskenään. Liikunnanopetuksen tilannetta tarkasteltiin sekä erityiskoulujen että integraatio-opetusta liikuntatunneilla toteuttavien tavallisten koulujen näkökulmista. Tutkimuksen tavoitteena oli myös selvittää erityisliikunnan asemaa opettajakoulutuksessa.

Tutkimuksen pääongelmat ovat seuraavat:

1. Minkälainen koulujärjestelmä on kussakin maassa?
2. Miten erityisopetus on järjestetty kussakin maassa?
3. Miten yleistä integraatio-opetus on liikuntatunneilla kussakin maassa?
 3. 1. Mitkä ovat yleisimmät ongelmat integroitaessa erityisoppilaita liikuntatunneille?
 3. 2. Miten integraatio-opetusta liikuntatunneilla voitaisiin lisätä?
4. Miten soveltavaa liikunnanopetusta toteutetaan kussakin maassa?
 4. 1. Millainen on liikunnanopetuksen opetussuunnitelma?
 4. 2. Onko eri ammattiryhmien välillä yhteistyötä suunniteltaessa ja toteutettaessa soveltavaa liikunnanopetusta?
5. Minkälaisia opintoja erityisliikunnan alueelta sisältyy opettajakoulutukseen kussakin maassa?
6. Miten opettajien täydennyskoulutus järjestetään kussakin maassa?
7. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on eri maiden välillä?

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Koehenkilöt ja aineiston keruu

Tutkimukseen osallistui erityisliikunnan asiantuntijoita kustakin maasta (liite 2). Koehenkilöt valitsin opiskellessani Belgiassa Katholieke Universiteit Leuvenin European Master's Degree in Adapted Physical Activity (EMDAPA) -ohjelmassa. Kurssin aikana minulla oli mahdollisuus tavata tutkimukseen valittujen maiden johtavia erityisliikunnan asiantuntijoita. Näiden kontaktien pohjalta valitsin koehenkilöt tutkimukseeni. Tutkimukseen valittiin sellaisia maita, joista oli mahdollista saada tarvittavat tiedot ilman suuria kustannuksia. Kyseessä olevien maiden erityisliikunnan asiantuntijoilla oli myös aikaa ja motivaatiota auttaa tutkimuksen onnistumisessa.

Aineisto Kreikasta, Tanskasta ja Belgiasta kerättiin marras-joulukuussa 1996 haastattelulomakkeella (liite 3). Tutkimukseen haluttiin tietoa myös Saksasta. Kustannussyistä tiedot Saksasta kerättiin joulukuussa 1997 kyselylomakkeen (liite 4) avulla. Belgiaa ja Kreikkaa koskevat haastattelut suoritettiin Leuvenissa ja Tanskaa koskevat haastattelut Kööpenhaminassa. Haastattelulomake lähetettiin haastateltaville etukäteen, joten he olisivat voineet tarvittaessa etsiä lisätietoja haastattelujen tueksi. Belgiasta tutkimukseen osallistui kolme, Kreikasta yksi, Saksasta yksi ja Tanskasta neljä henkilöä. Belgialaisista yksi henkilö vastasi täydennyskoulutusta koskeviin kysymyksiin, yksi integraatiota ja erityisopetusta koskeviin kysymyksiin ja yksi kaikkiin kysymyksiin. Kreikan osalta kysymyksiin vastasi yksi erityisliikunnan asiantuntija, joka oli selvittänyt kysyttävät asiat ennen haastattelua. Tanskalaisista kaksi henkilöä vastasi erityisopetusta ja koulujärjestelmää koskeviin kysymyksiin, yksi opettajakoulutusta koskeviin ja yksi kaikkiin kysymyksiin. Saksaa koskevaan kyselyyn vastasi yksi henkilö.

7.2 Mittausmenetelmät

Tutkimuksessa käytettiin tutkimusmenetelmänä strukturoitua haastattelua ja kyselyä. Strukturoidussa haastattelussa kysymysten muoto ja järjestys on ennalta täysin määrätty (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 204). Haastattelumittarin toimivuus testattiin haastattelemalla kahta EMDAPA ohjelmaan osallistunutta opiskelijaa marraskuussa 1996. Esitutkimuksen jälkeen vaikeita kysymyksiä selvennettiin, kysymysjärjestystä muutettiin ja muutama kysymys poistettiin kokonaan. Haastattelut suoritettiin yksilohaastatteluina englannin kielellä. Kysymykset ymmärrettiin hyvin ja vastaaminen ei tuottanut ongelmia. Vastaukset kirjattiin välittömästi muistiin tietokoneella. Haastatteluja ei nauhoitettu, koska nauhuria ei ollut käytettävissä.

7.3 Vertailututkimus

Mäkelän (1990) mukaan “ei ole ajattelua ilman vertailua, mutta vertaileminen voi tähdätä yhtäläisyyksien tai erilaisuuksien havaitsemiseen.” Vertailuasetelmaa ei voi lyödä lukkoon suunnitteluvaiheessa, vaan vertailukohteet löytyvät tutkimuksen aikana. Tutkijan on koko tutkimusprosessin ajan mietittävä, mitä hän vertailee mihin.

Vertailututkimuksessa voidaan erottaa kolme eri vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa kuvaillaan tiettyä ilmiötä eri maissa tai kulttuureissa käyttäen valittua esitysrunkoa. Toisessa vaiheessa eri maiden kuvaukset laitetaan rinnakkain esimerkiksi taulukkomuotoon. Kolmannessa vaiheessa suoritetaan varsinainen vertailu. Kolmannen vaiheen tarkoituksena on etsiä eroja ja yhtäläisyyksiä eri maiden välillä esimerkiksi opettajakoulutuksessa. (Williams 1986.)

Liikuntakasvatuksessa vertailututkimus voi auttaa sekä tutkimusta että käytännön työtä. Vertailututkimuksen avulla voidaan saada uudenlaisia näkökulmia yleisiin ongelmiin esimerkiksi miten voitaisiin edistää erityisoppilaan integrointia normaaliin liikuntaryhmään. Vertailututkimus avaa uusia näkökulmia liikuntakasvatuksen kenttätööhön sekä edistää eri ryhmien tai kulttuureiden välistä yhteistyötä ja ajatustenvaihtoa. Vertailututkimuksen tuloksista on apua mm. hallintohenkilöstölle, päätöksentekijöille, suunnittelijoille ja ammatinharjoittajille. (Williams 1986.)

Tässä tutkimuksessa kuvattiin koulujärjestelmiä, erityisopetusta, integraatiota liikuntatunneilla, liikunnanopetuksen opetussuunnitelmia, yhteistyökysymyksiä soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä erityisliikunnan asemaa opettajakoulutuksessa eri maissa. Maiden kuvauksen ja rinnakkainasettelun jälkeen suoritettiin vertailu, jossa etsittiin mahdolliset erot ja yhtäläisyydet eri maiden välillä.

7. 4 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuus riippuu reliabiliteetista ja validiteetista. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pysyvyyttä ja satunnaisvirheettömyyttä. Tulokset ovat sitä luotettavampia mitä vähemmän niihin sisältyy sattumaa tai muita virhetekijöitä. Tutkimuksen reliabiliteettia voidaan parantaa suunnittelemalla tutkimus huolellisesti. Huolellinen suunnittelu vähentää virhetekijöitä, joita ovat esimerkiksi liian vaikea mittausslomake, väsymys haastattelutilanteissa tai johdattelevat kysymykset. (Riukulehto & Huhtala 1992, 5.)

Tutkimuksen luotettavuutta pyrittiin lisäämään lähettämällä haastattelulomake vastaajille etukäteen. Tällä pyrittiin turvaamaan se, että kaikkiin kysymyksiin saataisiin vastaukset. Luotettavuuden lisäämiseksi tutkimukseen osallistui henkilöitä, jotka ovat asiantuntijoita tutkittavalla alueella. Lisäksi haastattelu- ja kyselylomakkeet oli suunniteltu mahdollisimman selkeiksi. Haastatteluissa epäselviä kysymyksiä selvennettiin. Haastattelujen aikana ei esiintynyt kieliongelmiä. Myöskään haastattelujen ja kyselyn purkamisessa ei ollut ongelmia.

Validiteetilla tarkoitetaan sitä, mittaavatko muuttujat tutkittavaa ongelmaa, eli onko mittari pätevä (Hirsjärvi ym. 1997, 153). Korkean validiteetin turvaamiseksi haastattelu- ja kyselylomakkeet suunniteltiin mahdollisimman huolellisesti ja epäselvät sekä turhat kysymykset poistettiin. Haastattelulomake esitettiin kahdella EMDAPA opiskelijalla, minkä jälkeen kaavakkeeseen tehtiin muutamia muutoksia; mm. kysymysjärjestystä muutettiin loogisemmaksi vastaamisen nopeuttamiseksi ja helpottamiseksi.

8. TULOKSET

8. 1 Kreikka

8. 1. 1 Koulujärjestelmä

Kreikka on tasavalta. Siellä on 10,5 miljoonaa asukasta. Kreikassa oppivelvollisuus on yhdeksän vuotta. Oppivelvollisuus alkaa seitsemän vuoden iässä ja päättyy sinä vuonna, jolloin oppilas täyttää kuusitoista vuotta. Ala-aste kestää kuusi vuotta ja yläaste (gymnasia) kolme vuotta. Yläasteen jälkeen voi hakea joko ammattikouluihin tai lukioon (lycium). Lukiossa opiskellaan kolmen vuoden ajan.

8. 1. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla

Lukuvuonna 1993-1994 Kreikassa oli 139 erityiskoulua ala-asteikäisille, yläasteikäisille oli seitsemän erityiskoulua ja erityislukioita oli viisi. Kaksi kolmasosa erityiskouluista sijaitsee Ateenassa. Oppilaita näissä kouluissa oli yhteensä 3660. Pienemmillä alueilla erityiskouluja perustetaan alueen tarpeen mukaan. Erityiskouluja on yleisimmin liikunta-, kehitys-, näkö- ja kuulovammaisille oppilaille. Myös vaikeasti vammaisille oppilaille löytyy erityiskouluja.

Ala-asteilla oli lukuvuonna 1992-1993 yhteensä 520 integraatiota toteuttavaa luokkaa, joissa opiskeli yhteensä 8723 vammaista oppilasta. Eniten tavallisiin kouluihin oli integroitu oppimisvaikeuksisia omaavia oppilaita. Myös kuulo-, näkö- ja kehitysvammaisia sekä liikuntavammaisia oppilaita oli integroitu tavallisiin luokkiin.

Liikuntatunneilla integraatio ei ole kovin yleistä. Yleisimpiä ongelmia integraation toteuttamisessa ovat mm. opetussuunnitelmien teon vaikeus sekä opettajien ja oppilaiden varaukselliset asenteet vammaisia oppilaita kohtaan erityisesti pienemmillä alueilla. Opettajilla ei ole myöskään tarpeeksi tietoa integraation toteuttamisesta, mikä osaltaan johtaa kielteisiin asenteisiin. Opettajilla ei riitä energiaa hankkia tietoa integraatiosta tai he pitävät vammaisen oppilaan ottamista liikuntatunnille aivan liian suurena taakkana. Ylisuojelevaa asennoitumista ja käytöstä tulisi välttää vammaisten oppilaiden integroinnissa.

8. 1. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma

Liikunta on pakollinen oppiaine Kreikan peruskouluissa ja lukioissa. Oppilailla on 2 - 3 tuntia liikuntaa viikossa. Erityiskouluissa liikuntakasvatus ei ole vielä pakollista. Opettajilla on käytössään valtakunnallinen opetussuunnitelma, josta löytyvät tavoitteet jokaiselle koulutasolle. Opettajan ei tarvitse orjallisesti toteuttaa valtakunnallista opetussuunnitelmaa, vaan hän voi tehdä myös omia suunnitelmia esimerkiksi ryhmän tason mukaan. Erityiskoulujen liikuntakasvatukselle ei ole olemassa opetussuunnitelmaa, sillä yleisesti oletetaan, että nämä lapset eivät tarvitse liikuntakasvatusta. Mikäli erityiskoulussa opetetaan liikuntaa, opettajalla on vapaat kädet sen suunnittelussa ja käytännön toteutuksessa.

Kreikan koululaki ei edellytä HOPS-LI:n tekoa oppilaalle. Lääkäriin, psykologiin, sosiaalityöntekijän, erityisliikunnan asiantuntijan sekä oppilaan luokanopettajan muodostama ryhmä arvioi kuitenkin oppilasta kokonaisvaltaisesti oppivelvollisuuden alussa. Tämän arvioinnin pohjalta päätetään mm. mikä on oppilaan kannalta paras sijoittamisratkaisu. Kreikka on jaettu 54:ään koulupiiriin, joissa jokaisessa on tällainen asiantuntijoiden muodostama ryhmä. Ryhmä voi liikkua alueellaan ja antaa tarvittaessa apua oppilaan opetuksessa mukana oleville henkilöille. Kunkin opettajan motivaatiosta riippuu, kuinka paljon he panostavat yksilölliseen opetukseen.

Kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana Kreikassa käytetään sanallista arviointia. Kolmannen ja neljännen luokan aikana arvioidaan ns. abc-asteikon avulla. Viidennellä ja kuudennella luokalla käytetään yleisimmin asteikkoa 1 - 10. Ylä-asteella ja lukioissa arvioidaan numeroasteikolla 1 - 20. Liikunnanopetuksessa käytetään samoja asteikkoja. Vammaisten oppilaiden arvioinnissa sekä yleisopetuksessa että erityiskouluissa käytetään edellä mainittuja arvosteluperiaatteita. Arvostelu ei kuitenkaan ole yhtä ankaraa, vaan opettajalla on paljon vapauksia päättää arvosteluperiaatteistaan.

8. 1. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö

Opettajan ja terveydenhoitohenkilöstön välinen yhteistyö on aika vähäistä. Koulunkäynnin alussa yhteistyötä tehdään edellä mainitun (lääkäri, sosiaalityöntekijä, psykologi, erityisliikunnan asiantuntija ja opettaja) ryhmän kanssa. Myös myöhemmin, mikäli ongelmia ilmenee, tämän ryhmän ammattitaitoa voidaan hyödyntää. Vanhemmatkin voivat tarvittaessa ottaa yhteyttä tähän ryhmään. Liikuntatunneilla opettajalla on harvoin käytettävissä apuhenkilökuntaa. Kouluavustajia kouluissa on, mutta liikuntatunneilla harvemmin. Joskus liikuntatunneilla voi olla mukana esimerkiksi fysioterapeutti, ergonomian asiantuntija tai sosiaalityöntekijä.

Koulusijoitukseen ja muihin ongelmatilanteisiin voi pyytää asiantuntija-apua ns. erityisopetuksen konsulteilta. Konsultteina toimii Kreikassa 11 henkilöä. Heillä jokaisella on oma erityisalueensa hoidettavanaan. Nämä konsultit ovat läheisemmässä yhteydessä koulumaailmaan kuin edellä mainittu eri asiantuntijoiden muodostama ryhmä. Konsulttien tehtävänä on arvioida oppilaan kehitystä kokonaisvaltaisesti, laatia henkilökohtaisia opetussuunnitelmia sekä antaa opettajille täydennyskoulutusta. Mikäli opettajalla tai vanhemmilla on ongelmia, he voivat kysyä apua näiltä erityisopetuksen konsulteilta. Kaikilla konsulteilla ei välttämättä ole tietoa erityisliikunnasta.

8. 1. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa

Ala-asteen kahden ensimmäisen vuoden aikana liikuntaa opettavat luokanopettajat, 3 - 6 luokilla liikunnanopettajat. Ylä-asteella ja lukiossa liikuntaa opettavat liikunnanopettajat. Erityiskouluissa liikunnanopetuksesta huolehtivat erityisopettajat tai osa-aikaiset liikunnanopettajat.

Kreikassa on viisi yliopistoa, jotka antavat liikuntatieteellistä koulutusta. Liikunnanopettajakoulutus kestää neljä vuotta. Liikunnanopettajakoulutuksessa on erityisliikunnan opintoja varsin satunnaisesti. Kurssit voivat olla joko pakollisia tai vapaaehtoisia, riippuen tiedekunnasta ja sen painotuksista. Tavallisin erityisliikunnan kurssi kestää yhden lukuvuoden ja se sisältää neljä erilaista jaksoa. Jokainen jakso on laajuudeltaan 25 tuntia eli erityisliikuntaan liittyviä opintoja on yhteensä 100 tuntia.

Kurssin sisältöinä ovat mm. erityisryhmien liikunnan historiaa, liikuntaa eri vammaisryhmille, yleiskatsaus erityisliikunnan tilanteeseen Kreikassa sekä perusteet patologiasta, fysiologiasta, psykologiasta ja erityisliikunnan sosiaalisista näkökulmista. Luokanopettajakoulutukseen ei sisälly erityisliikuntaa ja erityispedagogiikkaakin on vähän. Erityisopettajakoulutuksessa on muutama kurssi erityisliikuntaa, jotka painottuvat psykomotoriikkaan.

8. 1. 6 Opettajien täydennyskoulutus

Kreikassa opettajien täydennyskoulutusta erityisliikunnan alueella organisoivat opetusministeriön "liikuntaosasto", terveys- ja sosiaaliministeriö sekä yliopistot. Myös Euroopan Unionin tuella on järjestetty täydennyskoulutuskursseja. Täydennyskoulutuskursseja järjestetään ympäri maata, lähinnä viikonloppuisin. EU:n järjestämät kurssit ovat erimittaisia. Pisimmät voivat kestää jopa kuukauden (300 tuntia). Kurssien järjestäminen riippuu paljon rahatilanteesta. Kurssimaksuista huolehtivat opetusministeriö, Euroopan Unioni, yliopistot tai urheiluseurat, jotka haluavat kouluttaa opettajiaan yhteistyössä yliopistojen kanssa.

Kun opettaja on täydennyskoulutuksessa, hänen sijaisenaan toimii joko osa-aikainen liikunnanopettaja tai liikunnanopettaja, joka on antanut nimensä sijaisuuksista kiinnostuneiden opettajien listalle. Yleensä sijaisen löytäminen on helppoa.

8. 2 Tanska

8. 2. 1 Koulujärjestelmä

Tanskassa oppivelvollisuus kestää yhdeksän vuotta. Oppivelvollisuus alkaa seitsemänvuotiaana ja päättyy kuudentoista vuoden iässä. Ala-asteeseen kuuluu luokat 1 - 3 ja yläasteeseen luokat 4 - 9. Ala- ja yläaste käydään samassa koulussa. Lukio kestää kolme vuotta.

8. 2. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla

Tässä yhteydessä käsitellään Kööpenhaminan alueen erityisopetusta. Alueella asuu 600000 asukasta, jotka asuvat 18:lla eri Kööpenhaminan esikaupunkialueella.

Alueella on neljä erityiskoulua oppilaille, joilla on vakavia oppimisvaikeuksia, kolme erityiskoulua nuorille ja aikuisille, yksi erityiskoulu vakavia lukemisvaikeuksia (dyslexia) omaaville, yksi erityiskoulu liikuntavammaisille oppilaille sekä yksi puhe-kuulo instituutti. Muualla Tanskassa vammaiset oppilaat voivat käydä erityiskoulua, jossa on kaikenlaisia oppilaita.

Oppilaiden integrointi liikuntaan ei ole yleistä. Esimerkiksi liikuntavammaisen oppilas on yleensä fysioterapiassa liikuntatuntien aikana. Liikuntavammaisten ja näkövammaisten oppilaiden integrointi on tavallisinta. Kaikki näkö- ja liikuntavammaiset oppilaat ohjataan normaalikouluihin, mikäli heillä ei ole vakavia oppimisvaikeuksia. Tavallisissa kouluissa on myös erityisluokkia lähes kaikille vammaisryhmille. Opettajien tietojen ja taitojen riittämättömyyden lisäksi integraation onnistumista vaikeuttavat erityisesti sosiaaliset ongelmat. Vammaiset oppilaat tuntevat alemmuutta ja heitä kiusataan normaaliluokissa.

8. 2. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma

Tanskassa liikunta on pakollinen oppiaine. Kaikilla kouluasteilla liikuntaa on kaksi viikkotuntia. Myös erityiskouluissa liikuntaa on kaksi tuntia viikossa. Opetuksen perusteena käytetään sekä valtakunnallisia että alueellisia opetussuunnitelmia. Opettajalla on paljon vapauksia opetusta suunnitellessaan. Opetussuunnitelmissa ei esimerkiksi ole tarkasti mainittu mitä liikuntalajeja on opetettava. HOPS-LI:n laatimista ei vaadita Tanskassa. Peruskoulun aikana liikunnasta ei anneta arvosanaa. Lukiossa liikunta, kuten muutkin aineet, arvostellaan numeroasteikolla 1 - 13. Erityiskouluissa oppilaita ei arvostella liikunnassa.

8. 2. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö

Yhteistyö opettajan ja esimerkiksi terveydenhoitohenkilöstön välillä on vähäistä. Yleisimmin opettaja työskentelee yhteistyössä fysioterapeutin ja vanhempien kanssa. Kun vammaisen oppilas integroidaan liikuntaan, tunneilla tulisi olla kaksi liikunnanopettajaa, joista toinen on erikoistunut erityisliikuntaan. Käytännössä tämä toteutuu vain harvoin. Erityiskouluissa liikuntatunneilla on enemmän avustavaa henkilökuntaa. Avustajille ei ole asetettu minkäänlaisia koulutusvaatimuksia, joten he ovat usein opetuslalle pyrkiviä nuoria, sairaanhoitajia, ylipäänsä mitä erilaisimpia taustoja omaavia ihmisiä.

Tanskassa ei ole erityistä konsulttiopettajajärjestelmää, vaan "alueneuvojat" toimivat vastaavanlaisissa tehtävissä. Tanskassa on 5 valtakunnallista neuvojaa ja 15 alueneuvojaa. Neuvojat työskentelevät Tanskan vammaisurheiluliiton (DHIF= Danmarks Handicapidraets Forbund) alaisuudessa. Valtakunnalliset neuvojat vastaavat mm. vammaisurheilulehden toimittamisesta, vammaisten kilpaurheilusta, alueneuvojien valvonnasta ja koulutuksesta. Yksi valtakunnallisista neuvojista vastaa kuulovammaisten henkilöiden asioista.

Alueneuvojien tehtävänä on järjestää erityisliikuntaa alueillaan. He vastaavat valmentajien, kerhojohtajien ja tarvittaessa myös opettajien täydennyskoulutuksesta. Heidän tehtävänä on uusien toimintamuotojen käynnistäminen alueellaan sekä kirjallisen materiaalin julkaiseminen. Alueneuvojat työskentelevät läheisessä yhteistyössä koulun, oppilaiden vanhempien muodostamien ryhmien sekä urheiluseurojen kanssa tarjoten apua erityisliikuntaan liittyvissä asioissa.

8. 2. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa

Peruskoulussa eli luokilla 1 - 9 liikuntaa opettavat luokanopettajat. Heistä noin viidesosa on erikoistunut liikuntaan. Lukioissa liikuntaa opettavat liikunnanopettajat. Erityiskouluissa liikuntaa opettavat luokanopettajat, joista osa on erikoistunut erityisopetukseen.

Liikunnanopettajakoulutusta annetaan Kööpenhaminan yliopistossa (*Institut for idrot, Københavns Universitet*). Koulutus kestää viisi vuotta. Liikunnanopettajakoulutukseen ei sisälly pakollisia erityisliikunnan opintoja. Kööpenhaminan yliopistossa voi kuitenkin erikoistua erityisliikuntaan. Kurssit sisältävät perusteet erityisryhmistä sekä niiden liikunnasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Myös leikit, ravintotietous ja kommunikaatiotaidot kuuluvat kurssien sisältöön. Erikoistumisopintojen kokonaispituus on 130 tuntia. Näiden erikoistumisopintojen lisäksi Kööpenhaminan yliopiston koulutusohjelmaan sisältyy vapaavalintainen liikuntaa erityisryhmille kurssi, joka on laajuudeltaan 125 tuntia. Kurssi käsittelee vankien ja vanhusten liikuntaa. Luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutuksessa ei ole lainkaan erityisliikuntaa.

8. 2. 6 Opettajien täydennyskoulutus

Tanskassa täydennyskoulutusta järjestävät Kööpenhaminan yliopisto, Tanskan vammaisurheiluliitto (DHIF) ja esimerkiksi Kööpenhaminan alueen koulutus- ja kulttuuriasioiden laitos. Täydennyskoulutuskursseja järjestetään erilaisista aiheista, esimerkiksi leikeistä, peleistä ja erityisaiheista kuten maahockey, stunt-man kurssi, ulko- ja vesiliikunta tai liikuntaa pyörätuolin käyttäjälle. Näillä kursseilla käsitellään myös erityisliikuntaan liittyviä kysymyksiä. Myös autististen ja oppimisvaikeuksia omaavien oppilaiden liikuntaa käsitellään täydennyskoulutuskursseilla.

Opettajien täydennyskoulutuskursseille osallistumisen rahoittaa joko alueorganisaatio tai koulu. Opettajille on joka vuosi varattu tietty määrä tunteja ja rahaa täydennyskoulutusta varten. Täydennyskoulutusta järjestetään ympäri maata, useimmiten arkipäivisin. Mikäli kurssija järjestetään viikonloppuna, ne lasketaan työajaksi ja opettaja saa yhtä paljon vapaata kuin kurssi on kestänyt. Jos opettaja on täydennyskoulutuksessa kouluaikana, hänen sijaisenaan toimii toinen opettaja, joka tekee lyhytaikaisen työsopimuksen.

8. 3 Belgia

Liittovaltioperiaatteen mukaisesti Belgia on jaettu kahteen eri kielialueeseen: flaaminkieliseen ja ranskankieliseen alueeseen. Belgian väkiluku on 10,2 miljoonaa, joista 55% on flaaminkielisiä. Näillä alueilla on omat järjestelmänsä erityisliikunnan alueella. Esityksessäni käsittelen flaaminkielisen alueen tilannetta.

8. 3. 1 Koulujärjestelmä

Belgiassa pakollinen oppivelvollisuus kestää 12 vuotta. Oppivelvollisuus alkaa kuuden vuoden ikäisenä ja päättyy oppilaan täyttäessä kahdeksantoista vuotta. Ala-aste kestää kuusi vuotta ja yläaste samoin kuusi vuotta. Yläasteen aikana voi opiskella joko ammattiin tai yliopistoon valmistavilla kursseilla.

8. 3. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla

Belgiassa on erityiskouluja tai -luokkia mm. kehitys-, kuulo-, näkö- ja liikuntavammaisille sekä sopeutumis- tai oppimisvaikeuksisille oppilaille. Myös oppilaille, jotka ovat joutuneet olemaan pitkän aikaa poissa koulusta esimerkiksi pitkäaikaissairaudesta, järjestetään erityisopetusta joko erityiskouluissa tai -luokissa. Erityisopetuksen tavoitteena on oppilaan integraatio yhteiskuntaan.

Belgiassa erityiskoulut ovat erillään tavallisista kouluista. Integraatiota toteutetaan jonkin verran ja se näyttää lisääntyvän koko ajan. Edellä mainituista ryhmistä vain keskivaikean tai vaikean kehitysvamman omaavia oppilaita ei ole integroitu normaaliryhmiin. Integraatiota edeltää lapsen huolellinen arviointi. Arvioinnissa ovat mukana mm. oppilaan vanhemmat, erityiskoulun henkilökunta, normaalikoulun henkilökunta ja PMS-keskus (Pedagogic Medical Social Center) eli elin, joka antaa tietoa koulutukseen liittyvistä opetuksellisista, lääketieteellisistä, psykologisista ja sosiaalisista asioista. Lopullisen luvan integraatiolle myöntää PMS-keskus.

Oppilaiden integrointi liikunnassa ei ole yleistä. Suurin osa liikuntavammaisista oppilaista saa fysioterapiaa liikuntatuntien aikana. Riippuu paljon opettajasta ottaako hän vammaisen oppilaan liikuntatunnilleen vai laittaako hänet fysioterapiaan. Yleisimmät ongelmat integraation toteuttamisessa ovat opettajien tiedonpuute, negatiiviset asenteet, kouluavustajien puute sekä oppilaiden itsetunto-ongelmat erityisesti yläasteen alussa.

Integraatio-opetuksen lisäämiseksi opettajat ja oppilaat tarvitsevat enemmän sosiaalista ja tiedollista tukea integraation suunnittelussa. Tavallisten koulujen sekä erityiskoulujen yhteistyötä (esimerkiksi oppilasvierailut) tulisi lisätä, jotta integraatio sujuisi paremmin. Liikunnanopettajakoulutukseen pitäisi lisätä pakollinen kurssi erityisliikunnasta.

8. 3. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma

Liikunta on pakollinen oppiaine tavallisissa kouluissa ja erityiskouluissa. Oppilailla on kaksi tuntia liikuntaa viikossa. Belgiassa on käytössä valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, joita opettaja soveltaa paikallistasolla. Valtakunnallisessa opetussuunnitelmissa on kirjattuna tietyjä tavoitteita, mm. motorisia, terveisiin elämäntapoihin liittyviä ja sosiaalisia tavoitteita. Tavoitteiden saavuttamista kontrolloi opetusministeriö, jonka tarkastajat vierailevat kouluilla tietyin väliajoin. Tarkastajat kiinnittävät huomiota mm. liikunnan opetussuunnitelman sisältöön, käytettävissä oleviin materiaaleihin kuten tiloihin ja välineisiin, opetusryhmän sisäiseen yhteistyöhön ja oppilaiden taitotasoon. Koululaki ei vaadi HOPS-LI:n tekoa Belgiassa.

Liikunnan oppilasarvioinnissa ei käytetä numeroarvosanoja. Jokainen opettaja voi kehittää oman arvostelumenetelmänsä, joka mittaa ainakin oppilaan liikuntataitoja ja asennetta liikuntaa kohtaan. Vammaiset oppilaat liikkuvat omalla taitotasollaan. Heidän taitojaan ja asenteitaan arvostellaan ottaen huomioon heidän edellytyksensä.

8. 3. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö

Eri ammattiryhmien välinen yhteistyö on varsin vähäistä Belgiassa. Esimerkiksi liikunnanopettajat on usein unohdettu eri yhteistyöryhmistä. Opettajalla on harvoin käytettävissään avustavaa henkilökuntaa liikuntatunneilla. Joskus opettaja voi saada avukseen fysioterapeutin. Erityiskouluissa liikunnanopettajalla on enemmän avustavaa henkilökuntaa mukana tunneilla, esimerkiksi fysioterapeutteja ja sairaanhoitajia.

PMS-keskus suorittaa lapsen arvioinnin yhteistyössä erityiskoulun ja tavallisen koulun rehtorin sekä oppilaan vanhempien kanssa ennen oppivelvollisuuden alkua ja sen jälkeen vuosittain. Arvioinnin avulla kartoitetaan oppilaan tulevaisuuden tavoitteita ja pyritään tekemään yksilöllinen opetussuunnitelma oppilaalle. Tämä ryhmä tapaa myös muita oppilaan koulutuksessa mukana olevia henkilöitä, mm. liikunnanopettajan, saadakseen mahdollisimman kokonaisvaltaista tietoa oppilaasta. PMS-keskus toimii myös tukikeskuksena, josta opettajat voivat kysyä neuvoja ja ohjeita esimerkiksi vammaisen oppilaan opetuksesta.

8. 3. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa

Ala-asteella ja yläasteen kahdella ensimmäisellä luokalla liikuntaa opettavat opistoasteelta valmistuneet liikunnanopettajat. Yläasteen neljän viimeisen vuoden aikana liikuntaa opettavat liikunnanopettajat, joilla on yliopistokoulutus. Erityiskouluissa liikuntaa opettavat liikunnanopettajat, joista osa on erikoistunut erityisliikuntaan.

Belgian flaaminkielisellä alueella on kolme yliopistoa, joissa on mahdollisuus opiskella liikuntatieteitä: Katholieke Universiteit Leuven, Universiteit Gent ja Vrije Universiteit Bryssel. Liikunnanopettajakoulutus kestää neljä vuotta. Näiden yliopistojen opetusohjelmiin ei sisälly pakollista kurssia erityisliikunnasta. Katholieke Universiteit Leuven tarjoaa erityisliikunnan valinnaisopintoja kolmannen ja neljännen lukuvuoden aikana. Kurssin kokonaispituus on 180 tuntia. Luennoilla (150 tuntia) käsitellään mm. psykopatologiaa, liikuntavammaisuuden patologiaa, psykomotorista terapiaa, liikuntavammaisille soveltuvia liikuntalajeja ja lastenpsykiatria. Kurssiin sisältyy myös 30:n tunnin opetusharjoittelu, jonka pääteemana on liikuntaterapia.

Leuvenissa järjestetään myös kaksi vuoden mittaista kurssia, EMDAPA ja kurssi psykomotorisesta terapiasta, jotka on tarkoitettu jatko-opiskelijoille (liikunnanopettajat tai fysioterapeutit, joilla ei ole yliopistotutkintoa). Nämä kurssit ovat teoreettisia ja niissä käsitellään erilaisia erityisliikuntaan liittyviä aiheita. Tullakseen psykomotorisen terapian ammattilaiseksi opintoihin on sisällytettävä myös lyhyt harjoittelujakso.

Gentin yliopistossa järjestetään vuoden mittainen erikoistumisjakso erityisliikuntaan. Tämä kurssi on tarkoitettu vain valmistuneille liikunnanopettajille. Kurssi sisältää teoriaa ja käytännön harjoitusjaksoja. Vrije Universiteit Bryssel järjestää kaksi erilaista valinnaiskurssia erityisliikunnasta. Liikunnanopettajaopintojen kolmannen ja neljännen vuoden aikana voi suorittaa erityisliikunnan valinnaiskurssin, joka sisältää teoriaa, harjoittelua ja seminaareja. Opiskelijan on erikoistuttava liikunta-, aisti- tai kehitysvammaisten liikuntaan. Jatko-opiskelijoille on oma vuoden mittainen kurssinsa, jossa käsitellään erityisryhmille soveltuvia liikuntalajeja ja heidän liikunnanopetustaan. Kurssiin ei kuulu minkäänlaista harjoittelujaksoa. Tälle kurssille voivat osallistua fysioterapeutit ja liikunnanopettajat, joilla ei ole yliopistotutkintoa.

Luokanopettajakoulutuksessa ei ole lainkaan erityisliikuntaa, sillä luokanopettajien ei tarvitse opettaa liikuntaa Belgiassa. Erityisopettajakoulutukseenkaan ei sisälly erityisliikuntaa. Erityisopettajat voivat saada erityisliikuntaan liittyvää täydennyskoulutusta, tai he voivat hakeutua edellä mainittuihin jatko-opiskeluohjelmiin, mikäli he haluavat tietoa erityisliikunnasta.

8. 3. 6 Opettajien täydennyskoulutus

Belgiassa opettajien täydennyskoulutus on ollut viime vuosina vähäistä. "Valtion urheiluhallintokeskuksen" B. L. O. S. O:n järjestämiä kursseja on jouduttu perumaan osanottajien vähyyden vuoksi. Mikäli kursseja järjestetään, niissä käsitellään mm. vammaisten nuorten vapaa-ajan liikuntaharrastuksia, valmennusta sekä uusimpia pelejä ja urheilulajeja, jotka ovat sovellettavissa vammaisille.

Kurssit järjestetään yleensä Leuvenissa. Maantieteelliset seikat eivät ole esteenä täydennyskoulutukseen osallistumiselle, sillä välimatkat ovat lyhyitä. Täydennyskoulutustilaisuudet järjestetään viikonloppuisin, joten opettajien ei tarvitse etsiä sijaista itselleen. Osallistujien on itse maksettava kurssinsa.

8. 4 Saksa

Saksa koostuu kuudestatoista eri osavaltiosta (Bundesland). Jokaisessa osavaltiossa on mm. erilaiset koululait. Tässä yhteydessä käsittelen Berliinin alueen erityisliikunnan tilannetta. Berliinin alueella on 3,5 miljoonaa asukasta.

8. 4. 1 Koulujärjestelmä

Berliinin alueella pakollinen oppivelvollisuus on yhdeksän vuotta. Oppivelvollisuus alkaa seitsemän vuoden iässä ja päättyy oppilaan täyttäessä kuusitoista vuotta. Ala-aste kestää kuusi vuotta, yläaste kolme vuotta. Lukiossa opiskellaan kuuden vuoden ajan. Erityiskouluissa opiskellaan kuusivuotiaasta kuusitoistavuotiaaksi.

8. 4. 2 Erityisopetus ja integraatio liikuntatunneilla

Berliinin alueella on erityiskouluja oppimis- ja puhevaikeuksia omaaville, kehitysvammaisille, kuulo- ja näkövammaisille sekä liikuntavammaisille oppilaille. Integraatio-opetus on lisääntynyt tasaisesti 90- luvulla.

Oppilaiden integrointi liikunnassa ei kuitenkaan ole yleistä. Yleisimmät ongelmat integraation toteuttamisessa ovat sekä koulun henkilökunnan että oppilaiden kielteiset asenteet vammaisia kohtaan sekä taloudelliset ongelmat. Taloudellisista ongelmista johtuvat mm. opettajien suuret työttömyysluvut. Opettajia ei pystytä palkkaamaan riittävästi, mikä johtaa suuriin opetusryhmiin ja edelleen vaikeuksiin integraatio-opetuksessa. Myös opettajakoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa on puutteita.

Integraation lisäämiseksi liikuntatunneilla koulujen henkilökunnan ja oppilaiden asenteita vammaisia kohtaan tulisi parantaa esimerkiksi tarjoamalla enemmän tietoa integraatiosta. Kaikkien integraatiossa mukana olevien henkilöiden tiedollinen ja taidollinen valmistaminen integraatioon olisi hyödyllistä. Opettajakoulutukseen tulisi lisätä erityisliikunnan kursseja. Myös täydennyskoulutusta erityisliikunnan alueella on kehitettävä, jotta integraatio liikuntatunneilla lisääntyisi. Päteviä opettajia tulisi palkata enemmän, mikäli taloudellinen tilanne sen sallii.

8. 4. 3 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma

Liikunta on pakollinen oppiaine kaikissa Berliinin kouluissa. Liikuntaa on kahdesta kolmeen tuntia viikossa. Berliinin alueella opettajien on noudatettava oman alueensa (Bundesland) opetussuunnitelmaa. Koululaki ei vaadi HOPS-LI:n tekoa. Liikunnassa oppilaita arvostellaan joko kirjallisesti tai numeroin. Käytettävä arvostelujärjestelmä riippuu luokkatasosta ja koulusta.

8. 4. 4 Ammattiryhmien välinen yhteistyö

Yhteistyö eri ammattiryhmien välillä on melko vähäistä erityisliikunnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Liikunnanopettaja tekee satunnaisesti yhteistyötä lääkäreiden, fysioterapeuttien, vanhempien, kouluavustajien sekä vammaisen oppilaan ikätovereiden kanssa. Näiden henkilöiden tarjoamaa apua käytetään sekä liikunnanopetuksen suunnittelussa että käytännön toteutuksessa. Yhteistyössä mukana olevien henkilöiden määrä riippuu mm. oppilaan vamman laadusta sekä koulusta, jossa hän opiskelee. Berliinin alueella ei ole erityisliikunnan konsulttiopettajia.

8. 4. 5 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa

Ala-asteilla liikuntaa opettavat joko luokanopettajat tai liikunnanopettajat. Yläasteella ja lukiossa liikuntaa opettavat liikunnanopettajat. Erityiskoulussa liikuntaa opettavat joko erityisopettajat tai liikunnanopettajat.

Liikunnanopettajia koulutetaan Berliinin yliopistossa. Liikunnanopettajan peruskoulutus kestää viisi ja puoli vuotta. Ensimmäiset neljä vuotta sisältävät liikunnan perusopinnot, jonka jälkeen erikoistutaan opettajiksi puolentoista vuoden ajan. Liikunnanopettajakoulutuksessa ei ole pakollisia kursseja erityisliikunnasta. Erityisliikunnan valinnaiskursseja on monenlaisia. Jokainen valinnaiskurssi on pituudeltaan 30 tuntia, ja ne sisältävät sekä teoriaa että käytäntöä. Kurseilla käsitellään mm. liikuntaterapiaa sekä integraatiota liikuntatunneilla ja seuroissa. Valinnaiskurssit sisältävät myös yleistä tietoa eri vammoista ja niiden diagnosoinnista.

Luokanopettaja- ja erityisopettajakoulutukseen ei sisälly pakollisia kursseja erityisliikunnasta. Valinnaiskursseja on jonkin verran. Valinnaiskurssit sisältävät teoriaa ja käytäntöä erityisliikunnasta sekä urheiluseuroissa että kouluissa. Niissä käsitellään esimerkiksi vammaisille soveltuvia pelejä ja leikkejä sekä liikuntaterapiaa.

8. 4. 6 Opettajien täydennyskoulutus

Berliinin alueella opettajien täydennyskoulutusta järjestävät joko Berliinin alueen täydennyskoulutuslaitos tai alueen liikunnanopettajayhdistykset. Kursseilla käsitellään tavallisesti psykomotoriikkaan sekä eri vammojen diagnosointiin liittyviä aiheita. Kurssit pidetään yleensä iltaisin tai viikonloppuisin. Kurssit ovat ilmaisia tai niistä peritään pieni maksu, jonka hallitus maksaa.

9 MAIDEN VÄLINEN VERTAILU

9.1 Eri maiden koulujärjestelmät

Eri maiden koulujärjestelmissä ei ole suuria eroja. Oppivelvollisuus on kaikissa maissa yhdeksän vuotta, paitsi Belgiassa kaksitoista vuotta. Oppivelvollisuus alkaa joko kuuden tai seitsemän vuoden ikäisenä ja päättyy joko kuudentoista tai kahdeksantoista vuoden iässä. Ala- ja yläasteen kesto vaihtelee maittain. Ala- ja yläaste kestävät yhteensä yhdeksän vuotta. Belgiassa ala- ja yläaste kestävät kaksitoista vuotta.

Lukiossa opiskellaan yleensä kolme vuotta. Belgiassa ei ole samanlaista lukiojärjestelmää kuin esimerkiksi Suomessa, vaan lukioaineita (yliopistoon valmistava koulutus) opiskellaan yläasteella. Saksassa lukio alkaa seitsemännellä luokalla ja kestää kuusi vuotta. Erityiskouluissa oppivelvollisuus on kaikissa maissa yhtä pitkä kuin yleinen oppivelvollisuuskin (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Koulujärjestelmän pituus vuosina eri maissa

Kouluaste	Pituus vuosina				
	Kreikka	Tanska	<u>Maa</u> Belgia	Saksa	Suomi
Ala-aste	6	3	6	6	6
Yläaste	3	6	6	3	3
Lukio	3	3		6	3
Erityiskoulu	9	9	12	9	9

9. 2 Erityisopetus eri maissa

Erityiskoulujen määrissä on jonkin verran eroja. Esimerkiksi Kreikassa erityiskoulujen määrä (151) väestömäärään (noin kymmenen miljoonaa) suhteutettuna on pieni verrattuna Suomeen (väestömäärä noin viisi miljoonaa), missä on 280 erityiskoulua.

Erityisopetuksessa ei ole eroja. Kaikissa maissa erityisopetusta annetaan ainakin liikunta-, kehitys-, näkö- ja kuulovammaisille oppilaille. Myös lapsille, joilla on oppimisvaikeuksia on omat erityiskoulunsa tai -luokkansa. Suomessa ja Belgiassa myös kouluun sopeutumattomat tai psyykkisesti häiriintyneet oppilaat saavat erityisopetusta.

9. 3 Integraatio liikuntatunneilla eri maissa

Vammaisten oppilaiden integraatio liikuntatunneilla ei ole yleistä. Integraation ongelmat ovat samanlaisia kaikissa maissa. Yleisin ongelma on opettajien tiedon ja taidon puute. Myös opettajien ja oppilaiden kielteiset asenteet vammaisia kohtaan vaikeuttavat integraation toteuttamista. Opettajien koulutuksessa sekä täydennyskoulutuksessa on puutteita.

Integraation lisäämiseksi opettajakoulutukseen on lisättävä erityisliikunnan kursseja. Myös opettajien täydennyskoulutukseen on tehtävä muutoksia, että opettajat olisivat valmiimpia integraation asettamiin haasteisiin. Asenteiden muuttaminen vaatii mm. informaation jakamista eri vammoista ja yhteistyön, esimerkiksi oppilasvierailujen erityis- ja tavallisten koulujen välillä, lisäämistä. Opettajilla pitäisi myös olla enemmän avustavaa henkilökuntaa liikuntatunneilla (taulukko 2).

TAULUKKO 2. Integraatio liikuntatunneilla eri maissa

Integraatio liikunnassa		<u>Maa</u>			
	Kreikka	Tanska	Belgia	Saksa	Suomi
Integraation ongelmat	*opettajien tiedon ja taidon puute *opettajien ja oppilaiden kielteiset asenteet	*opettajien tiedon ja taidon puute *sosiaaliset ongelmat kuten koulu-kiusaus	*opettajien tiedon ja taidon puute *avustajien puute *vammainen oppilaiden itsetunto-ongelmat *kielteiset asenteet	*kielteiset asenteet *taloudelliset ongelmat *puutteet oppettajakoulutuksessa	*kielteiset asenteet *avustajien puute *suuret opetusryhmät *välineiden ja materiaalin puute *opettajien tiedon ja taidon puute
Miten lisätä integraatiota?	*opettajien koulutus *opettajien ja oppilaiden asenteita vammaisia kohtaan on muutettava	*opettajien koulutus *sosiaalisiin ongelmiin puuttuminen *oppilaille tietoa erityisryhmistä	*pakollinen erityisliikunnan kurssi liikunnan- opettajakoulutukseen *opettajille lisää tietoa ja avustajia *yhteistyö tavallisten ja erityiskoulujen kesken	*opettajien koulutukseen ja täydennyskoulutukseen on kiinnitettävä huomiota *lisää tietoa integraatiosta kaikille	*opettajien tiedollisten ja taidollisten valmiuksien parantamisen *asenteiden muuttaminen

9. 4 Liikunnanopetuksen opetussuunnitelma eri maissa

Liikunnanopetuksen opetussuunnitelmat ovat lähes samanlaisia kaikissa maissa. Liikunta on pakollinen oppiaine jokaisessa maassa paitsi Kreikan erityiskouluissa. Liikuntaa on viikossa kahdesta kolmeen tuntia. Valinnaiskurssit lisäävät tuntimäärää. Valtakunnalliset opetussuunnitelmat ovat liikunnanopetuksen suunnittelun pohjana. Opettajien ei tarvitse täysin noudattaa näitä opetussuunnitelmia. He voivat soveltaa valtakunnallisia opetussuunnitelmia mm. ryhmän tason ja paikallisten olosuhteiden mukaan. Alueelliset ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat eivät saa kuitenkaan olla ristiriidassa valtakunnallisten opetussuunnitelmien kanssa. Laki ei vaadi yhdessäkään maassa HOPS-LI:n tekoa.

Oppilasarvioinnissa on jonkin verran eroja maiden kesken. Peruskouluissa ja lukioissa on käytössä joko sanallinen tai numeroarvostelu. Myös abc-asteikkoa ja suoritusmerkintää hyväksytty/ hylätty käytetään. Tanskan peruskoulussa liikuntaa ei arvostella. Erityiskouluissa ja erityisoppilaiden kohdalla käytetään samoja arvosteluperiaatteita, mutta niitä sovelletaan mm. oppilaiden henkilökohtaisen tason mukaan (taulukko 3).

TAULUKKO 3. Oppilasarviointi liikunnassa eri maissa

Kouluaste	Arviointimenetelmä				
	Kreikka	Tanska	Belgia	Saksa	Suomi
Ala-aste	sanallinen abc-asteikko 1-10	ei arvostelua	sanallinen	numero- tai kirjallinen arvostelu riippuen koulusta ja luokka-asteesta	sanallinen tai 4-10
Yläaste	1-20	ei arvostelua	sanallinen		4-10
Lukio	1-20	1-13	sanallinen		4-10 tai suoritusmerkintä
Erityiskoulu	ks. yllä	ei arvostelua	sovellettu		sanallinen tai 4-10

9.5 Ammattiryhmien välinen yhteistyö eri maissa

Liikunnanopettaja saa harvoin apua soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Liikuntatunneilla opettajaa avustavat lähinnä kouluavustajat ja fysioterapeutit. Erityisliikunnan konsulttiopettajia ei ole yhdessäkään maassa. Kreikassa erityisopetuksen konsultit (11 kappaletta) toimivat vastaavalla periaatteella. Heillä on tietty alue, jonka erityisopetuksen kehittämisestä he vastaavat. Tanskassa erityisliikunnan alueneuvojat (15 kappaletta) ovat jonkin verran yhteistyössä koulujen liikunnanopettajien kanssa. He mm. järjestävät täydennyskoulutusta sekä auttavat opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa omalla alueellaan. Belgiassa liikunnanopettaja voi kysyä neuvoa PMS-keskuksesta, mikäli erityisoppilaan opetuksessa on ongelmia.

9.6 Erityisliikunta opettajakoulutuksessa

9.6.1 Liikunnanopetus eri kouluasteilla

Ala-asteilla liikunnanopetuksesta vastaavat pääasiassa luokanopettajat. Kreikassa ja Saksassa myös liikunnanopettajat opettavat liikuntaa ala-asteilla. Belgiassa ala-asteilla liikunnanopetuksesta vastaavat opistoasteelta valmistuneet liikunnanopettajat. Yläasteilla liikunnanopetuksesta huolehtivat pääasiassa liikunnanopettajat. Tanskassa yläasteiden liikunnanopetuksesta vastaavat luokanopettajat, Belgiassa 7-8 luokilla opistoasteelta valmistuneet liikunnanopettajat. Lukioissa liikuntaa opettavat kaikissa maissa liikunnanopettajat. Erityiskoulujen liikunnanopetuksesta vastaavat joko liikunnan- tai erityisopettajat (taulukko 4).

TAULUKKO 4. Liikunnanopetuksesta vastaavat henkilöt eri kouluasteilla kussakin maassa

Kouluaste	Liikuntaa opettaa				
	Kreikka	Tanska	Belgia	Saksa	Suomi
Ala-aste	1-2 lk luokanopettajat 3-6 lk liikunnanopettajat	luokanopettajat	liikunnanopettajat opistoasteelta	liikunnan- tai luokanopettajat	luokanopettajat
Yläaste	liikunnano- pettajat	luokanopettajat	7-8 lk liikunnanopettajat opistoasteelta 9-12 lk liikunnanopettajat (yliopistokoulutus)	liikunnanopettajat	liikunnanopettajat
Lukio	liikunnanopettajat	liikunnanopettajat		liikunnanopettajat	liikunnanopettajat
Eriyiskoulu	erityisopettajat tai osa-aikaiset liikunnanopettajat	erityisopettajat	liikunnanopettajat (yliopistokoulutus)	liikunnan- tai erityisopettajat	erityisopettajat

9. 6. 2 Erityisliikunnan kurssit opettajakoulutuksessa eri maissa

Liikunnanopettajakoulutuksessa pakollinen kurssi on vain Suomessa. Valinnaisia kursseja on kaikissa maissa. Luokanopettajakoulutuksessa ei ole pakollisia erityisliikunnan kursseja. Valinnaisia kursseja on Saksassa. Erityisopettajakoulutuksessa ei ole pakollisia erityisliikunnan kursseja. Valinnaisia kursseja on Kreikassa, Saksassa ja Suomessa (taulukko 5).

TAULUKKO 5. Erityisliikunnan kurssit opettajakoulutuksessa eri maissa

Opettajakoulutus	Erityisliikunnan kurssit				
		<u>Maa</u>			
	Kreikka	Tanska	Belgia	Saksa	Suomi
Liikunnanopettajakoulutus					
pakolliset kurssit	ei	ei	ei	ei	on
valinnaiset kurssit	on	on	on	on	on
Luokanopettajakoulutus					
pakolliset kurssit	ei	ei	ei	ei	ei
valinnaiset kurssit	ei	ei	ei	on	ei
Erityisopettajakoulutus					
pakolliset kurssit	ei	ei	ei	ei	ei
valinnaiset kurssit	on	ei	ei	on	on

9. 6. 3 Erityisliikunnan valinnaiskurssien sisällöt eri maissa

Erityisryhmien liikunnan valinnaiskurssit vaihtelevat maittain. Joka maassa kursseihin sisältyy perusteet erityisryhmistä ja niiden liikunnasta. Perusteiden lisäksi kussakin maassa on omat erilaiset kurssinsa, joissa käsitellään erityisliikuntaa eri näkökulmista. Kreikassa ja Belgiassa painotetaan eniten patologiaa. Belgiassa ja Saksassa psykomotorinen terapia on keskeisessä asemassa erityisryhmien liikunnassa. Tanskassa on kurssi vankien liikunnasta, mikä puuttuu muista maista. Suomessa vuodenaikojen vaihtelu monipuolistaa kurssitarjontaa. Jokaisessa maassa kurssit sisältävät sekä teoriaa että käytäntöä (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Erityisliikunnan valinnaiskurssien sisällöt maittain

Maa	Valinnaiskurssien sisältö
Kreikka	Erityisliikunnan historia, liikunnan sovellutukset eri vammaisryhmille, erityisliikunta Kreikassa, perusteet patologiasta, fysiologiasta, psykologiasta sekä erityisliikunnan sosiaalisista näkökulmista
Tanska	Perusteet erityisryhmistä sekä niiden liikunnasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä, leikit, ravintotietous ja kommunikaatiotaidot sekä vankien ja vanhusten liikunta
Belgia	Psykopatologia, liikuntavammaisuuden patologia, psykomotorinen terapia, liikunnan sovellutukset liikuntavammaisille ja lastenpsykiatria
Saksa	Psykomotorinen terapia, integraatio liikuntatunneilla ja seuroissa sekä perustiedot eri vammoista ja niiden diagnosoinnista
Suomi	Perusteet erityisryhmistä ja erityisryhmien liikunnasta, eri liikuntalajien soveltaminen vammaisille sekä opintoja erityispedagogiikasta, terveyskasvatuksesta ja liikuntapedagogiikasta

9. 7 Opettajien täydennyskoulutus eri maissa

Kaikissa maissa on erityisliikunnan täydennyskoulutusta. Täydennyskoulutusta järjestävät yliopistot, valtioiden tai alueiden eri laitokset, vammaisurheiluliitot ja urheiluopistot. Kreikassa ja Tanskassa kursseja pidetään ympäri maata. Belgiassa, Saksassa ja Suomessa kurssit ovat keskittyneet tietyille alueille. Ainoastaan Tanskassa kursseja järjestetään kouluajana, muissa maissa iltaisin, viikonloppuisin tai opettajien loma-aikana. Belgiassa opettajat joutuvat itse maksamaan kurssinsa, muualla joku muu hoitaa kurssimaksut opettajien puolesta. Sijaisten löytämisessä opettajille ei ole vaikeuksia, koska kurssit järjestetään enimmäkseen kouluajan ulkopuolella (taulukko 7).

TAULUKKO 7. Opettajien täydennyskoulutus eri maissa

Täydennys- Koulutus	<u>Maa</u>				
	Kreikka	Tanska	Belgia	Saksa	Suomi
Kuka järjestää?	opetus-, terveys- ja sosiaaliministeriö Euroopan Unioni (EU) yliopistot	yliopisto Tanskan vammaisurheiluliitto Kööpenhaminan koulutus- ja kulttuuriasioiden laitos	valtion urheiluhallintokeskus	Berliinin täydennyskoulutuslaitos liikunnano- pettajajärjestöt	urheiluopistot vammaisurheilujärjestöt
Missä kursseja pidetään?	ympäri maata	ympäri maata	Leuvenissa	Berliinissä	enimmäkseen Etelä-Suomessa
Milloin kursseja järjestetään?	viikonloppuisin	koulu-aikaan	viikonloppuisin	iltoisin ja viikonloppuisin	viikonloppuisin, lomakausina
Kuka maksaa kurssit?	opetusministeriö, EU, yliopistot, urheiluseurat	alueorganisaatio, koulu	osallistujat itse	hallitus	koulu tai osallistujat itse

10 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetuksen tilannetta sekä erityisliikunnan opintojen asemaa opettajakoulutuksessa viidessä eri Euroopan maassa: Kreikassa, Tanskassa, Belgiassa, Saksassa ja Suomessa. Tutkimuksessa vertailtiin eri maiden tilannetta keskenään. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa ei ollut suuria eroja eri maiden kesken. Myöskään opettajakoulutuksessa erityisliikunnan alueella ei ollut huomattavia eroja.

Koulujärjestelmissä ja erityisopetuksen järjestämisessä ei ollut eroja maiden kesken. Kaikissa maissa esiintyi samanlaisia ongelmia integroitaessa vammaisia oppilaita liikuntatunneille. Opettajien ja oppilaiden kielteiset asenteet ovat yksi integraatiota vaikeuttavista tekijöistä. Myös opettajien tiedoissa ja taidoissa oli puutteita. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden kohdalla liikunnanopetuksen opetussuunnitelmia sovellettiin kaikissa maissa mm. heidän kykyjensä ja tarpeittensa mukaan. Koululaki ei kuitenkaan vaatinut yhdessäkään maassa HOPS-LI:n tekoa. Eri ammattiryhmien yhteistyön vähyys ja konsulttiopettajien sekä lisäresurssien puute liikuntatunneilla vaikeutti soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelua ja toteuttamista kaikissa maissa. Opettajakoulutuksessa erityisliikunnan valinnaiskursseja oli yllättävän paljon, mutta ainoastaan Suomessa oli pakollinen kurssi erityisryhmien liikunnasta. Opettajien täydennyskoulutusta järjestettiin kaikissa maissa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelulomakkeella (liite 3) ja kyselylomakkeella (liite 4). Haastatteluissa saatiin paremmin vastaukset haettuihin ongelmiin kuin kyselyllä. Epäselvien kysymysten poistamiseksi ja tutkimuksen kannalta oleellisten tietojen saamiseksi kyselylomake olisi pitänyt esitellä kuten haastattelulomake. Kyselyllä kerätyt tiedot jäivät pinnallisemmiksi kuin haastatteluilla kerätyt. Haastatteluissa pystyttiin paremmin saamaan esille tarvittavat tiedot ja epäselviä kysymyksiä voitiin selvittää. Myös haastattelulomakkeen lähettäminen etukäteen haastateltaville auttoi tarvittavan tiedon saamisessa ja lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Edellä mainituilla menetelmillä ei kuitenkaan saatu vastauksia kaikkiin kysymyksiin. Esimerkiksi integraation yleisyyttä tai erityiskoulujen määrää kysyttäessä vastaajilla oli vaikeuksia. Jotta kaikkiin kysymyksiin olisi saatu vastauksia, lomakkeiden suunnitteluun olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota. Mm. liian vaikeat kysymykset olisi pitänyt poistaa esitutkimuksen jälkeen. Myös joidenkin pääongelmien, kuten opetussuunnitelmien, yksityiskohtaisempi selvittäminen olisi vaatinut enemmän kysymyksiä.

Tutkimukseen luotettavuuden lisäämiseksi tutkimukseen osallistui henkilöitä, jotka ovat asiantuntijoita tutkittavalla alueella. Belgiasta ja Tanskasta haastateltiin useampaa kuin yhtä henkilöä. Eri vastaajien antamat tiedot tukivat toisiaan, mikä osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Koehenkilöiden vähäisyyden ja osittain taustojenkin takia tuloksista ei voida tehdä laajoja yleistyksiä, mutta ne antavat yleiskuvan vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetuksesta sekä erityisliikunnan asemasta opettajakoulutuksessa tutkimukseen osallistuneissa maissa.

Haastattelutilanteissa ei ollut ongelmia. Esimerkiksi kieliongelmiä ei esiintynyt ja tarvittaessa kysymykset pystyttiin selventämään vastaajille. Ongelmia haastatteluissa aiheutti se, että niitä ei nauhoitettu. Kirjasin vastaukset mahdollisimman tarkasti ylös tietokoneella. Haastattelujen nauhoittaminen olisi nopeuttanut haastatteluja, ja kaikki tieto olisi varmasti saatu talteen. Nauhurin puutteen takia jotkut haastatteluista venyivät liian pitkiksi ja haastateltavat sekä tutkija väsyivät. Tämä saattoi aiheuttaa vääristymää tuloksissa. Joissakin kohdin olisi myös voinut käyttää täsmentäviä lisäkysymyksiä. Lisäkysymysten teko unohtui, koska vastausten kirjaaminen tietokoneella vaati paljon keskittymistä.

Vaikka maiden välisessä vertailussa ei tullutkaan esille suuria eroja, niin kaikissa maissa riittää kehitettävää soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä opettajakoulutuksessa. Integraation lisäämiseksi liikuntatunneilla mm. opettajien tiedollisia ja taidollisia valmiuksia on pystyttävä parantamaan. Myös opettajien, oppilastovereiden sekä koulun muun henkilökunnan asenteita on muutettava hyväksyvämmiksi. Asenteita voidaan parantaa mm. panostamalla opettajakoulutukseen sekä jakamalla tietoa vammaisista ja integraatiosta. Opettajille on myös järjestettävä riittävät tukitoimet integraation onnistumiseksi. Rizzon ja Kirkendalin (1995) mukaan opettajilla, joilla oli enemmän koulutusta ja positiivisia kokemuksia erityisliikunnan alueelta, oli myönteisemmät asenteet vammaisten opettamiseen tavallisissa liikuntaryhmissä.

Nykyinen liikuntatuntimäärä tulisi säilyttää koulujen opetussuunnitelmissa. Vammaiset ja pitkäaikaissairaat oppilaat tulisi rohkeasti ottaa mukaan liikuntatunneille. Heitä ei tulisi vapauttaa liikunnasta liian helposti. Myöskään pelkkä fysioterapia ei ole hyvä vaihtoehto. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetus on suunniteltava ottaen huomioon heidän henkilökohtaiset tarpeensa. Tulevaisuudessa kaikissa maissa tulisi panostaa entistä enemmän opetuksen yksilöllistämiseen. Esimerkiksi opettajilta tulisi vaatia HOPS-LI:n teko, mikäli heillä on ryhmässään vammaisia tai pitkäaikaissairaita oppilaita.

Ammattiryhmien välistä yhteistyötä soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa voitaisiin lisätä kaikissa maissa. Esimerkiksi Heikinaro-Johanssonin (1995a) Suomessa testaamaa mallia voitaisiin käyttää soveltavan ohjelman suunnittelussa ja toteutuksessa. Erityisen tärkeää olisi hyödyntää erityisliikunnan asiantuntijoiden tieto-taito esimerkiksi konsulttiopettajana. Opettajilla tulisi myös olla enemmän avustavaa henkilökuntaa tunneillaan, mikäli heidän ryhmässään on vammaisen oppilas. Toimivan konsulttijärjestelmän sekä konsultin tarkan toimenkuvan selvittäminen vaatii kuitenkin lisäselvitystä.

Koulujen liikunnanopetukseen ja ennen kaikkea opettajien pätevyyteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota kaikissa maissa. Esimerkiksi ala-asteille ja erityiskouluihin pitäisi palkata enemmän liikunnanopettajia laadukkaan liikuntakasvatuksen takaamiseksi. Erityisliikunnan osuutta opettajakoulutuksessa olisi suotavaa lisätä kaikissa maissa. Mielestäni jokaisen liikuntaa opettavan opettajan koulutuksen tulisi sisältää ainakin yhden pakollisen kurssin erityisliikuntaa. Mikäli opettajalla on vaikeuksia vammaisen tai pitkäaikaissairaana oppilaan liikunnanopetuksessa, hänen tulisi osallistua täydennyskoulutukseen. Täydennyskoulutustarve olisi selvitettävä myös muissa maissa kuin Suomessa.

Tutkimustuloksistani voi olla hyötyä esimerkiksi opettajille, joilla on liikuntaryhmässään vammaisen tai pitkäaikaissairas oppilas. Myös päätöksentekijät ja hallintohenkilöstö voivat saada uusia ideoita tutkimuksestani. Jatkossa eri maiden vertailututkimusta voitaisiin laajentaa. Tutkimusta voisi johtaa koordinaattori, joka vastaisi mm. tutkimusmenetelmien ja -ongelmien laadinnasta sekä eri maiden tulosten raportoinnista. Eri maista tarvittavat tiedot voitaisiin kerätä paikallisten avustajien avulla esimerkiksi koordinaattorin eri maiden liikunnanopettajille lähettämän kyselyn pohjalta. Omassa tutkimuksessani käsiteltiin asioita varsin suppeasti. Esimerkiksi opetussuunnitelmista ja integraatiosta liikuntatunneilla saataisiin varmasti enemmän tietoa tekemällä tutkimus yllämainitulla tavalla.

LÄHTEET

- Apajalahti, M. 1994. Opetussuunnitelmajärjestelmä. Teoksessa M. Apajalahti (toim.) 1994. Uudistuva lukio. Lukion opetussuunnitelman laadinta. Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 7-16.
- Auxter, D., Pyfer, J. & Huettig, C. 1993. Principles and methods of adapted physical education and recreation. 7th ed. St Louis, MO: Mosby.
- Block, M. E. 1994. A teacher's guide to including students with disabilities in regular physical education. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Block, M. E. & Vogler W. E. 1994. Inclusion in regular physical education: The research base. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance* 65 (1), 40-43.
- Craft, D. H. 1994. Inclusion: Physical education for all. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance* 65 (1), 22-23.
- Dunn, J. M. & McCubbin, J. A. 1991. Preparation of leadership personnel in adapted physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly* 8, 128-135.
- Erityisryhmien liikunta 2000 -toimikunnan mietintö 1996. Komiteamietintö 1996:15. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. 1993. Erityispedagogiikka 1. Erityispedagogiikka tieteenä. Juva: WSOY.
- Heikinaro-Johansson, P. 1992. Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden oppilaiden liikunnanopetus peruskoulussa ja lukiossa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu 82. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö.
- Heikinaro-Johansson, P. 1994. Soveltavan liikunnanopetuksen mahdollisuudet kouluissa. Teoksessa Kolkka, T. & Koivumäki, K. (toim.). Esteittä elämyksiin: Tausta-aineistoa III erityisliikunnan neuvottelupäiville 15-16.1994. Liikuntatieteellisen seuran moniste nro. 23, 31-36.
- Heikinaro-Johansson, P. 1995a. Including students with special needs in physical education. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 39. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Heikinaro-Johansson, P. 1995b. Koulu tarjosi Samille soveltavaa liikunnanopetusta. *Liikunta & Tiede* 2, 26-31.
- Heikinaro-Johansson, P. 1995c. Soveltavan liikunnanopetuksen tilanne Suomessa. Erityisryhmien liikunta 2000- toimikunnan kokous 4.12.1995.
- Heikinaro-Johansson, P. & Kolkka, T. 1998. Koululiikuntaa kaikille. Soveltavan liikunnanopetuksen opas. Opetushallitus. Jyväskylä: Gummerus.

- Heikinaro-Johansson, P. & Sherrill, C. 1994. Integrating children with special needs in physical education: A school district assessment model from Finland. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 11, 44-56.
- Heikinaro-Johansson, P., Sherrill, C., French, R. & Huuhka, H. 1995. Adapted physical education consultant service model to facilitate integration. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 12, 12-33.
- Heikinaro-Johansson, P. & Vogler, W. E. 1996. Physical education including individuals with disabilities in school settings. *Sport Science Review*, 5 (1), 12-25.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hänninen, J. & Hänninen, K. 1998. Peruskoulun ja lukion uudistettujen opetussuunnitelmien yhteydet koululiikuntaan. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma.
- Jansma, P. & French, R. 1994. *Special physical education: Physical activity, sports and recreation*. Englewood Cliffs, NJ: Paramount.
- Kinos, S. 1994. Uudistuksen lähtökohtia. Teoksessa S. Kinos (toim.). *Uudistuva peruskoulu. Peruskoulun opetussuunnitelman laadinta*. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus. 7-10.
- Lindström, A. & Laukkanen, R. 1996. Esipuhe. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.). *Erityisopetuksen tila*. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Loovis, E. & Melograno, V. 1993. Group techniques to facilitate staff development pursuant to IDEA. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 10, 97-103.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994 (LOP). Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Moberg, S. 1984. Poikkeavia lapsiako normaaliluokille? Peruskoulun ja lukion opettajien suhtautuminen poikkeavien oppilaiden sijoittamiseen yleisiin opetusryhmiin. Jyväskylän yliopisto: Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 17.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.). *Kvalitatiivisen aineiston analyysi*. Helsinki: Painokaari. 42-61.
- Opetustoimen lainsäädäntö 1994. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Peruskouluasetus, § 40, 27.11.1992/1174.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 (POP). Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Porretta, D. L., Nesbitt, J. & Labanowich, S. 1993. Terminology usage: A case for clarity. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 10, 87-96.

- Rintala, P. 1996. Sport, rehabilitation, physical education and research in Finland. Jyväskylän yliopisto. Julkaisematon moniste.
- Riukulehto, T. & Huhtala, K. 1992. Tilastomenetelmien peruskurssi. Jyväskylän yliopiston tilastotieteen laitoksen julkaisuja 17/1992. Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.
- Rizzo, T. L., Davis, W. E. & Toussaint, R. 1994. Inclusion in regular classes: Breaking from traditional curricula. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance* 65 (1), 24-26.
- Rizzo, T. L. & Kirkendall, D. R. 1995. Teaching students with mild disabilities: What affects attitudes of future physical educators. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 12, 205-216.
- Salminen, J. 1989. Erityispedagogiikka ja erityisopetus. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Seaman, J. A. & DePauw, K. P. 1989. *The New Adapted Physical Education*. 2nd ed. Mountain View, CA: Mayfield.
- Sherrill, C. 1993. *Adapted physical activity, recreation and sport. Crossdisciplinary and lifespan*. 4th ed. Dubuque, IA: Brown and Benchmark.
- Sherrill, C. 1998. *Adapted physical activity, recreation and sport. Crossdisciplinary and lifespan*. 5th ed. Dubuque, WCB: McCraw-Hill.
- Siimes, M. & Tuunainen, K. 1989. *Sairas ja vammaisen lapsi koulussa. Lastensuojelun keskusliitto*. Helsinki: Painokaari.
- Soveltava liikunnanopetus 1989. Kouluhallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Stainback, W. & Stainback, S. 1990. *Inclusive schooling*. Teoksessa W. Stainback & S. Stainback (toim.). *Support networks for inclusive schooling: Interdependent integrated education*. Baltimore: Paul H. Brookes. 3-23.
- Tuunainen, K. & Ihatsu, M. 1996. *Opetussuunnitelman perusteet ja opetuksen kehittäminen*. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.). *Erityisopetuksen tila*. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino. 18-21.
- Williams, T. 1986. *On explanation and the comparative method in sport and physical education*. Teoksessa G. Donald. ym. (toim.). *Trends and developments in physical education*. E. & F. N. Spon. 293-296.
- Valtioneuvoston päätös 23.9.1993/834-835.
- Viitanen, P. 1994. *Koulukohtainen opetussuunnitelma*. Teoksessa P. Virtanen (toim.). *Viikeri. Erityisopetus*. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus. 36-42.
- Virtanen, P. & Ratilainen, A. 1996. *Erityisopetuksen järjestäminen peruskoulussa ja lukiossa lukuvuonna 1994-1995*. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.). *Erityisopetuksen tila*. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino. 53-62.

Liite 1: Erityisliikunnan erikoistumisopinnot

Lähde: Erityisliikunnan erikoistumisopinnot (20 ov). 1997. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Julkaisematon moniste

Erityisliikunnan erikoistumisopinnot (20 ov)

Erityisliikunnan erikoistumisopintojen tavoitteena on perehtyä liikunnan erityisryhmiin, erityisryhmille sovellettuihin liikuntamuotoihin sekä soveltavan liikunnanopetuksen suunnitteluun ja didaktiikkaan. Erikoistumisopintokokonaisuus muodostuu kaikille yhteisistä opinnoista, sovelletuista liikuntamuodoista sekä valinnaisista opinnoista.

A. Kaikille yhteiset opinnot (7 ov)

LPE. 566	Vammat ja pitkäaikaissairaudet
LPE. 554	Soveltavan liikunnanopetuksen perusteet
LPE. 567	Soveltavan liikunnanopetuksen suunnittelu
OKL. 191	Opetusharjoittelu 1 (osa)
OKL. 291	Opetusharjoittelu 2 (osa)
OKL. 294	Opetusharjoittelu 3 (osa)

B. Sovelletut liikuntamuodot (4 ov seuraavista)

LPE. 568	Talviliikunnan soveltaminen
LPE. 569	Vesiliikunnan soveltaminen
LPE. 570	Pallopelien soveltaminen
LPE. 571	Sisäliikunnan soveltaminen
LPE. 572	Ulkoliikunnan ja retkeilyn soveltaminen

C. Valinnaiset opinnot (9 ov seuraavista)

Erityispedagogiikan opinnot

- ERI. 010 Erityispedagogiikan peruskurssi
ERI. 101 Johdatus erityispedagogiikkaan I
ERI. 102 Johdatus erityispedagogiikkaan II
ERI. 103 Johdatus erityispedagogiikkaan III
ERI. 104 Johdatus erityispedagogiikkaan IV

Terveystieteen opinnot

- TGE. 103 Liikunta ja vanheneminen
TGE. 101 Terveysgerontologian perusteet, luennot
FTE. 110 Kuntoutus
FTE. 213 Erityisliikunnan suunnittelu

Liikuntapedagogiikan opinnot

- LPE. 532 Adapted Physical Education
LPE. 561 Viittomakielen opintoja
LPE. 562 Liikunta ja mielenterveys

Liite 2: Tutkimukseen osallistuneet henkilöt

Belgia:

Dr. Erik van Assche, liikuntatieteiden professori
(kaikki kysymykset)

Dr. Yves Vanlandewijck, liikuntatieteiden professori
(täydennyskoulutus)

Mieke Verheust, tutkimusassistentti
(integraatio ja erityisopetus)

Tanska:

Dr. Karen Inge Halkier, liikuntatieteiden lehtori
(opettajakoulutus)

Tine Soulie, erityisliikunnanopettaja
(kaikki kysymykset)

Mitzi Reinau, erityiskoulun rehtori
(erityisopetus ja koulujärjestelmä)

Ruth Bech, hallintojohtaja
(erityisopetus ja koulujärjestelmä)

Kreikka:

Dr. Christina Evaggelidou, liikuntatieteiden professori

Saksa:

Dr. Gudrun Doll-Tepper, liikuntatieteiden professori

Liite 3: Haastattelulomake

INTERVIEW BLANK

Adapted physical education in schools- European comparative study

1. Law- what does it say about education and students with special needs ?

2. School systems

1.primary school	years	ages:
2.secondary school	years	ages:
3.high school	years	ages:

3. What kind of and how many special schools do you have ?

4. Who is teaching PE/APE ?

1. In primary schools
2. In secondary schools
3. In high schools
4. In special schools

5. What kind of education do these teachers/professionals have (length & level) ?

6. Curriculums

1. Is physical education a obligatory subject in schools ?

2. How many hours a week ?

3. Evaluation ?

*students with special needs ?

4. Can teacher her- or himself decide what to teach or is she or he allowed to follow national, local or school curriculums ?

6. What kind of courses about APA is included into teacher training (contents & length of the courses)?

1. Physical education teacher training

*compulsory basic course for everybody ?

*optional courses ?

2. Classroom teacher training

*compulsory basic course for everybody ?

*optional courses ?

3. Special education teacher training

*compulsory basic course for everybody ?

*optional courses ?

4. Or is it possible to study only APA ?

7. Integration in PE classes

1. How usual integration is ?
2. Which are the most common groups who are integrated into regular schools ?
3. How it is ordered ?
 - * is there co-operation between PE teacher, assistant personnel, physiotherapists, doctors, family ?
 - *assistant personnel (who and what kind of education they have ?)
 - *do you have a consultant teacher system ?
 - how it is ordered ?
3. Which are the most common problems in integration ?

8. In-service education

1. Does it exist at all ?
2. Who is arranging it ?
3. What kind of courses +duration ?
4. Financial aspect- who pays in- service education ?
5. Who takes teachers place when she or he is in education ?
6. Where are the courses held ?
7. When are the courses held ?

9. Material about APA to teachers

1. Do you have teacher's guide, books, videos about APA ?

10. Future plans

1. How to safe the position of students with disabilities in the future (in schools) ?
2. How to increase integration ?
3. Free comments about integration

Name:
Occupation:
Address:
E-mail:
Fax:
Phone:

Liite 4: Kyselylomake

QUESTIONNAIRE**Adapted physical education in schools- European comparative study**

Choose the right alternative / alternatives or write answer to the space given to it (if needed you can continue your answer to the other side of the paper):

Name: _____

Profession: _____

Address: _____

Telephone: _____

Fax: _____

E-mail: _____

Date of answering: _____

SCHOOL SYSTEMS IN YOUR COUNTRY:

1. How many years pupils go to:

A. Primary school (grades 1-6) from age ____ to age ____

B. Secondary school (grades 7-9/10) from age ____ to age ____

C. Senior high school=gymnasium (grades 10-12) from age ____ to age ____

D. Special school from age ____ to age ____

2. What kind of special schools do you have (for whom

?) _____

3. How many special schools do you have in your country (give an estimation)

? _____

4. Who is teaching physical education (PE) ?

A. In primary schools (grades 1-6)

a) Physical Education teacher

b) Special Education teacher

c) Classroom teacher

d) Other professionals- who: _____

B. In secondary schools (grades 6-9 or 10)

a) Physical Education teacher

b) Special Education teacher

c) Classroom teacher

d) Other professionals- who: _____

C. In senior high schools= gymnasium (grades 10-12), no vocational schools or other institutes

a) Physical Education teacher

b) Special Education teacher

c) Classroom teacher

d) Other professionals- who: _____

7. Is there any kind of courses in adapted physical education (APE)/ special physical education (SPE) in classroom teacher training (regular teachers in primary schools- teaching most of the subjects there) ?

A. Compulsory basic course(s) for every student ?

- a) Yes
- b) No

B. Name of the course(s) Credits(+how many hours is 1 credit)

C. Optional courses ?

- a) Yes
- b) No

D. Names of the courses Credits(+how many hours is 1 credit)

8. Is there any kind of courses in adapted physical education (APE)/ special physical education (SPE) in special education teacher (teachers mostly in special schools) training ?

A. Compulsory basic course(s) for every student ?

- a) Yes
- b) No

B. Name of the course(s) Credits(+how many hours is 1 credit)

C. Optional courses ?

- a) Yes
- b) No

D. Names of the courses Credits(+how many hours is 1 credit)

9. Is it possible to have a degree in adapted physical education ?

- a) Yes
- b) No

10. What kind of material do you have about APE in your country ?

A. Videos	a) Yes	b) No	Estimation of the number of pieces _____ pieces
B. Text books	a) Yes	b) No	Estimation of the number of pieces _____ pieces
C. Other books	a) Yes	b) No	Estimation of the number of pieces _____ pieces
D. Other materials _____			
-
-

CURRICULUMS:

11. Is Physical Education a obligatory subject in

A. Primary schools a) Yes b) No

- How many hours a week ? _____ h

B. Secondary schools a) Yes b) No

- How many hours a week ? _____ h

C. High schools a) Yes b) No

- How many hours a week ? _____ h

D. Special schools a) Yes b) No

- How many hours a week ? _____ h

12. How do you evaluate students with disabilities (by grades, written reports, by some other way)? _____

13. What is the most important curriculum for the teachers in your country ?

- a) National
- b) Local
- c) School

14. Is an Individual Education Program (IEP) compulsory in your country ?

- a) Yes
- b) No

15. Do you need to prepare an IEP in Physical Education too ?

- a) Yes
- b) No

INTEGRATION/ INCLUSION IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES:

16. How many students with special needs are integrated into regular classes in your country ? (give an estimation)

A. In primary schools

_____ students which is _____ % of the total number of all students

B. In secondary schools

_____ students which is _____ % of the total number of all students

C. In high schools

_____ students which is _____ % of the total number of all students

17. How many of the students with special needs are integrated into regular PE classes ? (give an estimation)

A. In primary schools _____ students _____ % of those who receive education in regular classes

B. In secondary schools _____ students _____ % of those who receive education in regular classes

C. In senior high schools _____ students _____ % of those who receive education in regular classes

CO-OPERATION:

18. How physical education has been organized when a group includes a student with special needs ?

-Regular physical education teacher or special physical educator usually co-operates with

a) Doctor

f) Other volunteers, who: _____

b) Physiotherapist

g) There is no co-operation

c) Peer tutors

d) Family members

e) Paraprofessional

19. What kind of education or background do paraprofessionals usually have in your country? _____

20. Do you have consultant teachers in adapted physical education (e.g. a APE consultant for a school district, for a city or for certain schools) ?

a) Yes,

APE consultants work for _____

b) No

IN-SERVICE TRAINING (EDUCATION AFTER GRADUATION):

21. Do you have in- service training in APE ?

- a) Yes (continue from question 22)
- b) No (go to question 25)

22. By whom the in- service training is arranged, how long does it usually last, where and when are the courses held and can you give some examples of the topics in the in- service training ? _____

23. Do teachers need to pay the in- service training by themselves ?

- a) Yes
- b) No, who pays ? _____

24. Is it difficult to find a substitute teacher during in- service training ?

- a) Yes,
 - b) No,
- why ? _____

FREE WORD:

25. Do you have any other comments about APA/APE or integration in your own country (for example how to increase integration in the future in schools, problems in integration... ?) _____

THANK YOU !!!